

บทที่ 3

โลกทัศน์ในรวมบทกวีนิพนธ์*ม้าก้านกล้วย*

เนื้อหาของบทประพันธ์

ไพวรินทร์ ขาวงาม เป็นกวีไทยร่วมสมัยผู้หนึ่งที่ได้รับการยอมรับว่า มีความสามารถในเชิงวรรณศิลป์ โดยปรับใช้ขนบการประพันธ์สื่อสารในบริบทใหม่ได้เป็นอย่างดี งานชุด *ม้าก้านกล้วย* ได้รับการประเมินค่าว่าเป็น “ประจักษ์‘ตัวอย่าง’ของการผสมผสาน‘ชนบ’เดิมกับการสร้างสรรค์ของกวีสมัยใหม่” โดยมีจุดเด่นที่ “อารมณ์โหยหาอาลัย” ซึ่งเป็นอารมณ์ที่ชัดที่สุดในงานชุดนี้ ความโหยหาอาลัยที่ปรากฏนี้ไม่ใช่ความโหยหาอาลัยต่อนางอันเป็นที่รักตามชนบทนิราศโบราณ “แต่เป็นความโหยหาความรักและความฝัน” คือ ความรักในดินแดนอีสานอันเป็นมาตุภูมิ ความรักในคุณค่าวัฒนธรรมเดิมที่กำลังสูญสลาย และความฝันคือ “อุดมคติอันงดงามแห่งการดำรงชีวิตอยู่อย่างสมศักดิ์ศรี...และความใฝ่ฝันที่จะนำพามนุษย์ไปสู่สิ่งที่สูงส่งกว่าตนเอง” (สุจิตรา จงสถิตยวัฒนา, 2547 : 506-507)

นำพิจารณาเป็นอย่างยิ่งว่าเนื้อหาทางอารมณ์ดังกล่าวนี้เป็นตัวแทนความรู้สึกส่วนลึกของยุคสมัย ในช่วงเวลาที่สังคมไทยกำลังอยู่ในสภาวะการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในหลายๆ ด้าน เมื่อมีการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ แต่กลับละเลยภาคเกษตรกรรมซึ่งเท่ากับทอดทิ้งชาวไร่ ชาวนา ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศให้เผชิญปัญหาความยากจนไปตามยถากรรม ในภาวะความล่มสลายของชนบทผู้คนที่ตกทุกข์ได้ต้องละทิ้งถิ่นฐานออกเดินทางสู่เมืองหลวง ด้วยความหวังว่าจะประกอบอาชีพที่มีรายได้ดีกว่าการทำอะไรทำนาบนผืนแผ่นดินที่ไม่เอื้ออำนวย แต่สุดท้ายก็ต้องเผชิญกับความทุกข์อีกรูปแบบหนึ่ง นั่นคือความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมและความตกต่ำทางจิตวิญญาณของเพื่อนร่วมสังคม จนเกิดความรู้สึกแปลกแยกและว้าเหว่

ไพวรินทร์ในฐานะหน่วยหนึ่งของสังคมชนบทก็ต้องประสบกับปัญหาความยากจนในภาวะความล่มสลายของสังคมเกษตรกรรมชนบทเช่นกัน เขาต้องกลายเป็นคนพลัดถิ่นเนื่องจากเข้ามาใช้ชีวิตในเมืองหลวง แม้จะต้องเผชิญกับปัญหาและพบกับความแปลกแยกในสังคมเมือง ก็ต้องสู้ทนเพื่อบรรลุเป้าหมายในชีวิต ในสถานการณ์เช่นนี้กวีนิพนธ์เป็นทั้งการแสวงหาคำตอบและการสื่อสารกับตนเอง พร้อมกับบอกกล่าวให้สังคมได้รับรู้ ดังที่เขากล่าว*ม้าก้านกล้วย* เปรียบเสมือนเป็น “บันทึกของคนไกลบ้านคนหนึ่งที่เกิดถึงที่ที่เขาจากมา-คิดถึงที่ที่เขาจะต้องจากไป--คิดถึงที่ที่เขาจะต้องพบในวันหน้า” (ไพวรินทร์ ขาวงาม, 2545 : *ม้าก้านกล้วย*เจ้าเอ๋ย) เมื่อได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียนเขาได้แถลงว่า

“ข้าพเจ้าเพียงต้องการบอกเล่าเหตุการณ์พบเห็นที่กระทบต่อความรู้สึกนึกคิด บางครั้งด้วยพลังของอารมณ์ฉิวเฉิบ บางคราด้วยพลังของอารมณ์ไฝ่ฝันทะเยอทะยาน” (ไพวรินทร์ ขาวงาม, 2545 : สุนทรพจน์ฯ)

การทำงานชุด *ม้ำก้านกล้วย* มีลักษณะนิราศย่อมไม่ใช้เพราะเหตุผลด้านรูปแบบเท่านั้น ในแง่ที่จุดเด่นของงานประเภทนิราศคือ การเผยตัวตนของผู้แต่ง อารมณ์ฉิวเฉิบในนิราศที่เชื่อมโยงกับประวัติของผู้แต่งอย่างลึกซึ้งได้มีให้เห็นมาแล้วใน *นิราศภูเขาทอง* ของสุนทรภู่ ซึ่งถึงแม้จะยังรักษาขนบทางการคร่ำครวญเพราะการจากรัก แต่เนื้อหาหลักก็เป็นการคร่ำครวญเพราะประสบความพลัดพรากจากความสุข ความมั่นคง และความภาคภูมิใจในชีวิต จุดสำคัญจึงเป็นความหมายทางปรัชญา ซึ่งกวีได้ค้นพบในระหว่างการเดินทางว่าความสูญเสียแตกทำลายเป็นสังขารขออนิจจัง ดังตอนหนึ่งว่า

ห้องคู้ฐานรานเร้าถึงแก้แสบ	เผยอแยกยอดสุดท้ายหลุดหัก
โอ้เจตีย์ที่สร้างยังร้างรัก	เสียดายนักนิกน่าน้ำตากระเด็น
กระนั้นหรือชื่อเสียงเกียรติยศ	จะมีหมดล่วงหน้าทันตาเห็น
เป็นผู้ดีมีมากแล้วยากเย็น	คิดก็เป็นอนิจจังเสียทั้งนั้น

(กรมศิลปากร, 2545 : 116-117)

เมื่อหันมาพิจารณา *ม้ำก้านกล้วย* พบว่าความทุกข์ของไพวรินทร์นั้นสืบเนื่องมาจากการพลัดพรากจากบ้านเกิด ความล่มสลายของสังคมเกษตรกรรมและวัฒนธรรมชนบท รวมถึงความเสื่อมถอยทางจิตวิญญาณของเพื่อนร่วมยุค จึงกล่าวได้ว่าความเป็นนิราศในหนังสือเล่มนี้คือ ความโหยหาอาลัยความสุขในอดีตเมื่อประสบความทุกข์ในปัจจุบัน

เห็นได้ว่าประสบการณ์ในอดีตเป็นที่มาของความสำนึกถึงคุณค่าในพลังชีวิตและจิตวิญญาณของคนชนบท อันหล่อหลอมตัวตนจนกระทั่งเมื่อจำเป็นต้องยืนหยัดต่อสู้กับความผันผวนอย่างตระหนง ความแปลกแยกกับเมืองเป็นเหตุให้กวีวิพากษ์วิจารณ์ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม และความเสื่อมถอยทางจริยธรรมของคนร่วมสมัย พร้อมทั้งชี้แนวทางการแก้ไขปัญหาล่าช้าโดยอ้อม ผู้วิจัยแบ่งการศึกษาเนื้อหาในบทประพันธ์ออกเป็น 3 หัวข้อคือ ปัญหาของคนในยุคการพัฒนาเศรษฐกิจ คุณค่าในวัฒนธรรมชนบท และอุดมคติของชีวิต

1. ปัญหาของคนในยุคพัฒนาเศรษฐกิจ

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วในบทที่ 2 หัวข้อ “บริบททางสังคมและวัฒนธรรม” ว่าในช่วง 3 ทศวรรษที่ผ่านมาสังคมไทยอยู่ในสภาวะความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว อันเนื่องมาจากการพัฒนาอุตสาหกรรม ส่งผลให้กรุงเทพมหานครเติบโตอย่างรวดเร็วและเป็นศูนย์กลางทางการศึกษา แหล่งอาชีพ ตลอดจนความบันเทิงเรีงรมย์ ปัจจัยดังกล่าวล้วนส่งผลให้ผู้คนทั่วประเทศต่างหลั่งไหลเข้าสู่เมืองหลวง เพื่อหวังความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ความสุขและศักดิ์ศรีของชีวิต ดังบางตอนในบท “อารมณ์กรุงเทพ” (92) กล่าวว่า “เกิดต่างทิศ เดินต่างทาง อยู่ต่างที่ ก็ต่างหมายใจจะมีสุขวาสนา รวมชุมนุมชุมพลในพารา แสงหาสุขนิยมสังคมครว”

1.1 ธรรมชาติและปัญหาสิ่งแวดล้อมในวัฒนธรรมเมือง

ด้วยพื้นเพจากชนบทมีวิถีชีวิตที่ผูกพันและเกี่ยวพันกับธรรมชาติมาตั้งแต่วัยเยาว์ มีความรักความหวงแหนและเห็นความสำคัญในความงาม และความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ ท่ามกลางความวุ่นวายธรรมชาติยังพอเป็นสิ่งประโลมใจ ดังที่ไพโรจน์ทร์กล่าวไว้ตอนต้นบท “แม่น้ำที่รัก” (88) ว่า

นักฝัน...สัญจรอ่อนเร่
ว่าแห้วผ่านมาสู่เมืองหลวง
เลือดนักฝัน ฝันนักสู้ สู้เล่ห์หลวง
รักธรรมชาติทั้งปวงห่วงผูกพัน
.....

เมื่อเขา “สัญจรอ่อนเร่” มาสู่ “เมืองหลวง” แวดล้อมด้วย “ภูคอนกรีต” ที่บังกั้นแสงตะวัน ผิดแผกจากประสบการณ์ที่ “คูนเคยแต่น้ำใส ดอกไม้บาน” แม่น้ำเจ้าพระยายังเป็นตัวแทนของธรรมชาติซึ่งธำรงคุณค่าของชีวิตมาอย่างยืนยาว

กวีได้บรรยายถึงความประสานกลมกลืนระหว่างธรรมชาติกับชีวิตมนุษย์ ดังบทประพันธ์กล่าวว่า

แม่น้ำที่รัก
เรารู้จักกันมาแต่กาลไหน
ข้าเคยรันดินตันทุกหนไป
ก็คูนเคยแต่น้ำใส ดอกไม้บาน

กาลเวลา วารี มาลี ชีวิต
 แนบสนิทร้อยรับเพลงขับขาน
 บรรสมกลมกลืนยืนาน
 ธรรมชาติบรรสานสอดคล้อง
 แม่น้ำที่รัก
 ‘เจ้าพระยา’ ทรงศักดิ์รวมรักผอง
 โลหิตแห่งธรณินถิ่นแหลมทอง
 รักไหลล่องหล่อเลี้ยงเคียงกลุ่มชน
 เธอไหลผ่านกาลเวลาธาราสยาม
 อุดมข้ามศตวรรษไม่ขัดสน
 ซาบแผ่นดินรินผ่านวิญญูณคน
 ‘คน’แตกดอกออกผลล้นพารา

กล่าวได้ว่าความสมดุล “บรรสมกลมกลืน” ของ “กาลเวลา วารี มาลี ชีวิต” ย่อมนำมาซึ่งความรักทั้งมวลและความเป็นปรกติสุขของชีวิตผู้คนและ “กลุ่มชน” กวีพรรณนาให้ผู้อ่านได้ตระหนักถึงพระคุณที่ยิ่งใหญ่ของแม่น้ำเจ้าพระยาที่เป็น “โลหิต” แห่งแผ่นดิน โลหิตนั้นก็คือความรักที่ไหลเลื่อนข้ามกาลเวลาในหลายยุคสมัยข้าม “ศตวรรษ” ซึมซาบไปในแผ่นดินและรินความรัก “ผ่านวิญญูณคน” กวีแฝงความคิดว่าปริมาณของคนที “แตกดอกออกผลล้นพารา” น่าจะบ่งบอกปริมาณของความรักในจิตวิญญูณด้วย

สิ่งที่น่าฉงนก็คือแม่น้ำเจ้าพระยาต้องประสบกับความ “ทุกข์” และความ “เศร้า” จากการกระทำที่เลวร้ายด้วยน้ำมือของคนที่เป็นผลผลิตจากความรักของแม่น้ำ กวีได้ถามแม่น้ำเจ้าพระยาด้วยน้ำเสียงเจือความหวังใญ่ว่า

.....

แม่น้ำที่รัก
 แ่วว่าเธอทุกข์หนักเศร้าหนักหนา
 จริงไซ้ไหม เมืองข้าเราเจ้าพระยา
 ย่าพิสุทธิ์เสนาหาจนเนาแล้ว

ความเจริญเติบโตของ “เมือง” นั้นเองที่ข่มขืน “ข้าเราเจ้าพระยา” ให้ “เนา” โดยการเหยียบย่ำความรักอันบริสุทธิ์หรือที่เรียกว่าความ “พิสุทธิ์เสนาหา” อันหล่อเลี้ยงชีวิต การทำลาย

เช่นนี้จึงไม่เพียงแต่เป็นการทำลายให้เห็นเป็นรูปธรรม แต่เป็นการปล้นผลจากความดีงาม เพราะความไม่กลมกลืนของชีวิตเมืองกับความรักและธรรมชาติ ซึ่งเป็นภาวะการณ์อันน่าเศร้า

ในตอนแรกของบท “อารมณ์กรุงเทพ” (92-93) กวีได้ชี้ว่าสาเหตุของสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ก็คือความลุ่มหลงในการเสพสุข หากสังเกตอย่างละเอียดตั้งแต่ต้นบท ประพันธ์จะพบว่า กวียกชื่อนครหลวงในปัจจุบันมาโยงกับพฤติกรรมมนุษย์ โดยเปลี่ยน *กรุงเทพฯ* เป็น *กรุงเทพ* เท่ากับว่าเปลี่ยนชื่อเฉพาะเป็นคำนามทั่วไปในความหมายว่านครแห่งเทวดา แต่เป็นนครเทวดาที่ “มนุษย์สถิต” ปัญหาของนครนี้มาจากความหลงอยู่ในความสนุกสนานเมื่อมนุษย์ยึดถือ “วัตถุประสงค์ประจำใจ” ดังบทแรกว่า

1

โอ้ว่ากรุงเทพ มนุษย์สถิต
 มนุษย์คิดจะเป็นเทพเสพสวรรค์
 เนรมิตเมืองวิมานม่านตะวัน
 หลุหลุหลุวัตถุประสงค์ประจำใจ

.....

ด้วยการยึดถือเช่นนี้เมืองหลวงจึงเป็นศูนย์รวมของคนตกทุกข์ได้ยาก ดังกล่าวว่า “คนตกทุกข์ได้ทั่วประเทศไทย ต่างมุ่งหวังหลังไหลกันเข้ามา” ด้วย “หมายใจจะมีสุขวาสนา” และความสุขความสบายราวกับ “เทพเสพสวรรค์” ความมุ่งหวังกอบโกยผลประโยชน์เข้าสู่ตนเองเป็นสำคัญ สวนทางกับวิถีที่ควรเป็นคือ “ประมวลสุขมาแบ่งสัน” ปันส่วนกัน กรุงเทพฯจึงยังคงถูก “ทุกข์รบกวน” ในขณะที่ผู้คนต่างคิดแต่จะสู้รบกันไปจนถึงพิชิตธรรมชาติ

.....

สังคมควรประมวลสุขมาแบ่งสัน
 สังคมใดสังคมนั้นจึงสมส่วน
 แต่กรุงเทพยังถูกทุกข์รบกวน
 เพราะมากมวลรสนิยมสังคมคน
 สังคมคนระคนคิดจิตแย้งยุทธ์
 ตั้งกองทัพแห่งมนุษย์พิสูจน์ผล
 จะครองชัยใหญ่กว่าทั้งสากล
 ธรรมชาติวิบัติจนต้องปราศัย (92)

.....

ความพ่ายแพ้ถึงขั้นวิบัติของธรรมชาติคือความวิปริต ในช่วงท้ายของบท
ประพันธ์ตอนแรกนี้ กวีประชดประชันว่าแม้ “รุกขเทวดา” ก็ยังต้อง “มาสิงตึก” แต่ก็ยังหวังว่า
“คอนกรีตเทวดา” จะเป็นมิตรกับคนจนที่ใช้แรงงาน ซึ่งเป็นผู้สร้างตึกให้เทวดามาสิงอยู่นั่นเอง
ดังที่กวีกล่าวว่า

.....
 ไม้คอนกรีตเทวดาเจ้าข้าเอ๋ย
 ยุคสมัยสังเวद्यด้วยแสงสี
 เช่นสรรพเทวดาทั้งธานี
 ชักล่อมด้วยมโหรีของเครื่องยนต์
 ต้นคอนกรีตปลูกได้ไม่ยากนัก
 ต้นเครื่องจักรอุตสาหกรรมมีดอกผล
 อัญเชิญท่านสถิตเป็นมิตรคน
 ที่ต่อสู้ดิ้นรนด้วยแรงงาน (93)

บทประพันธ์ตอนที่ 3 เป็นตอนที่แสดงความหมายตามชื่อบท “อารมณักรูทเทพ”
เป็นอารมณักรูทเทพแห่งความทุกข์และการประทุษร้าย เมื่อสายน้ำเจ้าพระยาและหยาดฝนก็สิ้นสภาพที่จะ
ดับไฟอารมณักรูทเทพของผู้คนได้ บทประพันธ์กล่าวว่า

3

.....
 ยามสังคมาารมณักรูทไฟก็ลุก
 เจ้าพระยาดกทุกข์ทั้งกระแสน
 เคยหยาดน้ำใสเย็นเป็นมิตรแท้
 โธเอ๋ยแม่เจ้าพระยามาชุ่นดำ
 หมายดับไฟอารมณักรูทก็ขมขื่น
 เพราะน้ำเอ๋ยเคยขึ้นกลับไม่น้ำ
 พิรุณชาติหยาดฟ้าลงมาซ้ำ
 มีอาจพราพรหมมนุษย์พิสุทธ์กาล
 อารมณักรูทก็ยิ่งร้ายไม่ผ่อนเย็น
 อารมณักรูทร้อนยิ่งร้อนเป็นพระเพลิงผลาญ
 นอนระวังนั่งระแวงคลื่นแรงพาล
 อาจวิมานแปรปรวนจนป่วนไป
 .....

ในยามที่สังคม “อารมณฺ์ร้าย” แม่น้ำเจ้าพระยาที่เคย “ใสเย็นเป็นมิตรแท้” ของผู้คนที่ต้องตกอยู่ในสภาวะ “ขุ่นดำ” จนไม่อาจทำหน้าที่ในการ “ดับไฟอารมณฺ์” อันหมายถึงการปลดปล่อยโลมจิตใจของมนุษย์ที่รุ่มร้อนให้คลายจากความทุกข์ได้ดังในอดีต แม้ “พิรุณชาติ” หยาดจากฟ้าลงมายังรู้สึก “ซ้ำ” ที่ไม่อาจ “พราพรหม” จิตใจของผู้คนให้บริสุทธิ์ผ่องใส ดังกวีกล่าว ว่า “พิรุณชาติหยาดฟ้าลงมาซ้ำ มีอาจพราพรหมมนุษย์พิสุทธ์กาล” เมื่อสายน้ำไม่อาจช่วยชำระล้างความเสื่อมทรามภายในจิตใจของมนุษย์ คนในสังคมจึงใช้ชีวิตอย่างหวาด “ระแวง” ซึ่งกันและกัน จนส่งผลให้ “กรุงเทพ” หรือ “วิมาน” ในความคิดของคนทุกข์เต็มไปด้วยความสับสนวุ่นวาย ยากที่ผู้คนจะประสบกับความสุขอย่างแท้จริง

.....

สังคมโกรธโทษมนุษย์ก็สุดแท้
หากมนุษย์มีอาจแก้ปัญหาก็ได้
ศูนย์รวมแห่งความสุขต้องทุกข์ใจ
จะดันดันหนโนหนออพรุงนี้
เมืองขยายไล่ทุ่งต้องถอยทัพ
ธรรมชาติย่อยยับอยู่กับที่
วันกรุงเทพอารมณฺ์ไม่สู้ดี
ก็จ้องล่ำราวีทุกที่ทาง
อาจจะต้องมองหาป่าสักแห่ง
เพื่อเป็นแหล่งตักใหม่ไปปลูกสร้าง
ปลงพนาเป็นธานีหนึกร้าง
เรียกปากกว้างนั้นว่ามหานคร (96)

เมื่อเมืองอันเป็น “ศูนย์รวมแห่งความสุขต้องทุกข์ใจ” ท่ามกลางภาวะ “ธรรมชาติย่อยยับอยู่กับที่” มนุษย์ก็ยังคงคิดจะ “จ้องล่ำราวี” ทำลายป่าสร้างเมืองอยู่ต่อไป ในตอนที่ 4 กวีย้อนมาพรรณนาถึงการปฏิบัติหน้าที่ของแม่น้ำเจ้าพระยาสืบต่อโยงใยจากอดีตสู่ปัจจุบันและอนาคต ดังบทกวีนิพนธ์กล่าวว่า

4

เจ้าพระยายังไหลในวันนี้
มิ่งนทีธารไทยไม่พักผ่อน

มาจากไหนไปสู่ไหนไหลเซาะซอน
 จากกาลก่อนสู่กาลใหม่ได้รับรู้
 มีเรื่องราวมากมายให้ร่วมคิด
 มีชีวิตมากมายให้ร่วมอยู่
 พบความเป็นเห็นความตายล่องไหลดู
 เมืองสองฝั่งยังคงคู่คงคล้าย
 เมื่อเมืองเน่าน้ำก็เน่าน้ำเศร้านัก
 ใจก็หมักหมมเน่าเศร้าสมัย
 เมื่อแม่พ่อก่อกรรมชอกช้ำไทย
 มรดกนี้ใครเล่าได้รับ
 ลูกหลานไทยมิใช่ทุกขทายาท
 คอยรักชาติกู้ชาติที่ตกอับ
 มิใช่บาปแห่งสังคมที่ถมทับ
 จะเป็นบุญสำหรับอนุชน (96)

ในความจริงที่สายน้ำกับชีวิตและเมืองดำรงอยู่คู่กันมา ชวนให้คิดใคร่ครวญถึง
 ความหมายทั้งความเป็นความตาย ภาวะที่กวีเรียกว่า “ใจ...หมักหมมเน่า” เป็นเหตุและผลให้
 แม่น้ำต้องเน่าเสียขุ่นดำ กวีได้ถามเพื่อเตือนสติ “พ่อแม่” และผู้ใหญ่ในสังคมแทนเหล่า “อนุชน”
 ว่า “เมื่อแม่พ่อก่อกรรมชอกช้ำไทย มรดกนี้ใครเล่าได้รับ” นี้คือคำถามแทนคำประท้วงของ
 ลูกหลานไทยซึ่งต้องตกเป็น “ทุกขทายาท” ที่ต้องคอย “กู้ชาติที่ตกอับ” ต้องทนรับ “บาปแห่ง
 สังคม” อันไม่อาจจะเรียกว่าบุญอย่างที่มีความหลงผิดคิดกันอยู่

ไม่ว่าธรรมชาติจะถูกย้ายเพียงใด ไทวรินทร์เมื่อทักท้วงต่อมนุษย์แล้วก็ถอนขอทั้ง
 สายน้ำและป่าไม้ให้คงอยู่เพื่อสังคมยังคงเป็นปกติสุขต่อไปในบทประพันธ์ตอนที่ 5 ดังนี้

5

ลมหายใจเจ้าพระยาอย่าสุดสิ้น
 มิ่งขวัญแก้วโกสินทร์อย่าสับสน
 บ้านสังคมจรมเย็นเป็นบ้านคน
 ไม้ร้อนรนบ่าบาปหยาบทมพิพ
 ขอสายน้ำจงฉ่ำเย็นสมเป็นน้ำ
 ขอพฤษชาอุดมธรรมชาติถิ่น
 ขอดวงใจสบายดีมีรักริน
 เพื่อแผ่นดินดำรงไทไม่พ่ายพัง (98)

จึงเห็นได้ว่าการดำรงอยู่ของธรรมชาติก็คือเงื่อนไขสำคัญแห่งการคงอยู่ของ
 คุณงามความดีและความรักในใจคน อันจักส่งผลให้บ้านเมืองคงความเป็นอิสระเสรีอยู่สืบไป
 ในตอนท้ายของบทประพันธ์ (ตอนที่ 6) กวีได้ย้อนกลับไปวอนขอคนเมืองให้
 ร่วมรักษารัฐชาติ อย่าทิ้งให้ธรรมชาติหายนะหรือ “วิบัติ” ก่อนมนุษย์ ดังบทกวีกล่าวว่า

.....
 ขอคนเมืองอยู่เมืองสร้างเมืองแล้ว
 อย่าทิ้งแนวธรรมชาติวิบัติก่อน
 แหละเมื่อโลกต้องเปลี่ยนไปไม่แน่นอน
 ก็อวยพรมนุษย์โลกจงโชคดี (99)

1.2 ความล่มสลายของเกษตรกรรม : ผลกระทบเชิงคุณค่าทางจิตวิญญาณ

ไพวรินทร์ ขาวงาม นำประสบการณ์ตรงที่เขาประสบและการร่วมรับรู้การต่อสู้
 ของผู้คนในสังคมเกษตรกรรมมาชี้ให้เห็นว่า ในภาวะความล่มสลายของเกษตรกรรม ชาวไร่
 ชาวนาแม้ต้องเผชิญกับปัญหาความยากจนตามยถากรรม ก็ยังพยายามรักษาหลักการของชีวิตไว้
 เขาได้ถ่ายทอดอารมณ์สะท้อนใจผ่านบทประพันธ์ใน “ภาคหนึ่ง : แผ่นดินถิ่นทุ่ง” อาทิเช่นในบท
 “บนแผ่นดินนอกของแผ่นดิน” (44-45) และ “ลมพัดรวงข้าว” (60-61)

ใน “บนแผ่นดินนอกของแผ่นดิน” (44-45) ซึ่งแบ่งเป็น 4 ตอน กวีได้สดุดีพลัง
 น้ำใจอันใหญ่หลวงของชาวนาที่ผลิตข้าวเลี้ยงผู้คนจากรุ่นสู่รุ่น

1

แผ่นดินนอกแผ่นดินถิ่นไทย	สุดหล้าฟ้าไกล
มิสุดน้ำใจจากทรวง	
หลอร่างเลี้ยงแรงแตงรวง	เลือดรินเหงื่อร่วง
ก่อรูปเกิดรอยแห่งเรา	
หน่อเนื้อชาวนาแนบเนา	พลิกทุ่งสีเทา
เป็นทุ่งเป็นทางสีทอง	
เขียวเอ๋ยใบข้าวประคอง	เหลือร่องรวงรวง
ขาวเอ๋ยคำข้าวขาวหอม	

ในตอนที 1 นี้ก็เปรียบความสำคัญของผืนนาว่าเป็น “แผ่นอกของแผ่นดิน” อันหมายถึงที่ตั้งแห่งหัวใจและเป็นแหล่งพักพิงชีวิตของผู้คน และเชิดชูชาวนาที่ทำนาด้วยจิตวิญญาณและ “น้ำใจจากทรวง” อีกทั้งเลือดและเหงื่อจากชีวิต จนกระทั่งสามารถ “พลิกทุ่งสีเทา เป็นทุ่งเป็นทางสีทอง”

ในสองตอนต่อมา กวีได้ชี้ให้เห็นถึงต้นทุนในการผลิตของชาวนาด้วยการตั้งคำถามซ้ำๆ เพื่อชวนให้หาคำตอบว่าผลผลิตตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันต้องแลกมาด้วยทั้งรูปธรรมคือ ที่ดิน คันไถ เคียว วัว ควาย และนามธรรมคือ ความทุกข์ตรมของชาวนา ระยะเวลาที่ยาวนาน แรงกายแรงใจของชาวนา และความซอกซำเห็นับหนาว จนยากที่จะนับได้ครบถ้วน ล้วนแสดงถึงความมานะบากบั่นและทุกข์ทนของชาวนาที่ดำเนินมายาวนาน ดังบทประพันธ์กล่าวว่า

2

ที่ดินที่ตัวเคยดอม	ที่ตรมที่ตรอม
เกิดดับก็กับก็กลับ	
ก็แรงเคยโหมโรมรัน	คันไถก็คัน
คมเคียวก็คมเคยคน	
ก็วัวก็ควายว่ายวน	ที่ทาสที่ทน
ก็ทุกข์กระทั่งเกิดไทย	
ก็เหน็บที่หนาวนอกใน	ก็ฝนก็ไฟ
ก็ซำก็ซัย – ชาวนา	

3

แต่เบื้องแต่บรรพน์านมา	เลือดเนื้อใครหนา
กระดุกใครหนอต่อนาม	
ต่อเนืองตำนานนิยาม	นิยายเขตคาม
ขานเล่าให้โลกไต้ยิน	
ขำน้ำปราณีชีวิน	แผ่นน้ำมีสิน
แผ่นดินมีทรัพย์เสาะแสวง	

กวีแฝงให้คิดว่าเบื้องหลังแห่งการสร้างงานของชาวนาคือความภาคภูมิใจในการสืบสาน “ตำนาน” ความตระนงสืบต่อจากบรรพบุรุษ เพื่อ “ขานเล่า” ให้โลกได้รับรู้ถึงความอุดมสมบูรณ์ของท้องทุ่งที่ “ปราณีชีวิน” ดังนั้นจึงทำงานด้วยความสำนึกในคุณค่าของความดีงาม มิใช่เพื่อเรียกร้องบุญคุณจากผู้อื่น

จึงนำเศรำที่เกิดความล่มสลายของอาชีพเกษตรกรรมภายใต้ความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย ดังกล่าวในช่วงท้ายของบทประพันธ์ว่า

4

ลื้อเกวียนเวียนหมุนรุนแรง   โลกเปลี่ยนแปลง
 แผ่นนอกแผ่นดินสะเทือนไหว
 พิมพ์ภาพประทับกับใจ   พิมพ์คำเพื่อไซ
 คำนึงค่านับชวานา
 ก่อนลื้อแห่งกาลเวลา   รุกรานผ่านมา
 เหยียบย่ำดวงใจเกษตรสลาย

ชั้นดิธรรมต่อความทุกข์ยากด้วยความศรัทธาในบทบาทผู้ให้ยังปรากฏอย่างเด่นชัดในบท “ลมพัดรวงข้าว” (60-61) ไพบรินทร์ได้พรรณนาความงดงามของท้องทุ่งในฤดูเก็บเกี่ยว เมื่อลมหนาวพัดมา เน้นภาพคลื่นรวงข้าว โค้งเคี้ยวและโค้งหลังของชวานาขณะเก็บเกี่ยว พร้อมทั้งที่แสดงว่าโค้งหลังคือการคารวะด้วยความรักต่อแผ่นดิน

น่าสังเกตว่าความงามที่ปรากฏแก่สายตา นั้นต้องแลกมาด้วยความเจ็บปวดทึงของรวงข้าวและของชวานา ซึ่งเป็นผู้สร้างการงานด้วยความรักและความฝันโดยไม่หวังต่อความยากลำบาก ถึงแม้ว่าสุดท้ายกลับต้องจบชีวิตและฝังร่างไว้ในแหล่งผลิตอาหารเพื่อโลกในยามที่ทุ่งแปรเปลี่ยนไปก็ตาม ดังที่กวีกล่าวว่า

กรุลมหนาวกราวเกรียวเรียวรวงข้าว
 เรียวรวงร้าวรดทุ่งสะเทือนไหว
 คลื่นรวงทองรองแดตระยิบไกล
 ไกลออกไปสุดโค้งเคี้ยวของชวานา
 แลหลังโค้งก้มเกี่ยวกระซิบกระซื้น
 แบแผ่นหลังอวดตะวันอันเจิดจ้า
 โค้งคับนับแผ่นดินของมารดา
 รักแผ่นดินปรารถนาฝังใจกาย
 รักด้วยเหงื่อเรื่อรดด้วยร้าว
 ฝันคำข้าวหอมไม่จางหาย
 ให้โลกหอมคำข้าวทุกคำคาย
 ให้ทุ่งหอมความหมายของเหงื่อคน

ลมยังพัดรวงข้าวหนวยังหน่วง
 ฝืนยังล่องหน้าไปไม่รู้หัน
 แว่วปี่ซังเด็กน้อยลอยลมวน
 เวียโค่นต้นหว้าใหญ่ ยะเยือกเย็น
 ไกลออกไปคือโค้งหลังของชานา
 ไกลเข้ามาคือดวงตาอันขึ้นเข็ญ
 มองออกไปสุดทุ่งที่แปลกเป็น
 ทุ่งสุดท้ายที่เห็นจะเปลี่ยนไป
 ลมเคยพัดรวงข้าวอยู่ไร่ราวรด
 ฝืนแปลบปัดทุ่งจะหมองข้าวร้องไห้
 ทุ่งรวงทองที่รักจะยากไร้
 เหลือสุสานกว้างใหญ่ให้ชานา

การต่อสู้โดยไม่ละทิ้งหน้าที่ของชานาเช่นนี้สื่อให้เห็นความรักความห่วงหาและ การรู้สำนึกคุณของ “แผ่นดินของมารดา” ที่ตนถือกำเนิด และปรารถนาให้เป็นที่ “ฝังใจกาย” ใน วาระสุดท้ายของชีวิต ไม่ว่าจะต้องเสียหาย “เหงื่อ” และแปรความ “รวดราว” เป็นผลงาน ยาวนานเพียงใดก็ยังหวังว่าคุณค่าจะยังดำรงอยู่เป็นที่ประจักษ์ ดังที่ว่า “ให้ทุ่งหอมความหมายของ เหงื่อคน” แต่สิ่งที่ชานาไม่อาจควบคุมได้ก็คือความล่มสลายของเกษตรกรรม “ไกลออกไปคือโค้ง เดียวของชานา ไกลเข้ามาคือดวงตาอันขึ้นเข็ญ” ย่อมแสดงให้เห็นว่าคุณธรรมหรือจิตวิญญาณ ของชานาไม่สามารถช่วยให้รอดพ้นจากปัญหาความยากจน ในที่สุดเมื่อชานาหมดสิ้นพลังกาย พลังใจในการต่อสู้กับความผันแปรของระบบเศรษฐกิจ “ทุ่งรวงทอง” ที่เคยงดงามไปด้วยรวงข้าว สีทองก็จำต้องแปรสภาพไปเป็น “สุสานกว้างใหญ่ให้ชานา” อันสื่อถึงความตายที่ไม่ใช่การจบชีวิต ตามอายุขัยแต่เป็นการตายทั้งเป็น

เมื่อสังคมไทยเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ภายใต้การพัฒนาระบบเศรษฐกิจ หรือที่กวีกล่าวไว้ว่า “ล้อเกวียนเวียนหมุนรุนแรง” ท้องทุ่งไทยและชานาได้รับผลกระทบอย่าง รุนแรง จนชานาเกิดความรู้สึกหวั่นไหวและมีสภาพจิตใจที่บอบช้ำ ด้วยความสำนึกในบุญคุณ ของชานาไพโรรินทร์จึงถ่ายทอดอารมณ์โหยหาอาลัยผ่านบทกวีนิพนธ์ เพื่อบันทึกจิตวิญญาณของ ชานาให้ “ประทับกับใจ” ของเขาตราบนานเท่านานอันเป็นการเทิดทูนยกย่อง “คำนี้ คำนั้น” ชานา ก่อนที่ “ล้อแห่งกาลเวลา” จะ “รุกราน” และ “เหยียบย่ำดวงใจเกษตรสลาย”

ขณะเกษตรกรรมต้องแปรผันไปสู่ความล่มสลาย ทางออกของลูกชานาที่เดิน ทางเข้าสู่เมืองหลวงเพื่อแสวงหาโอกาสแก่ชีวิตก็ยังไม่ราบรื่น ดังเช่นในบท “เจ้าต้นกล้าไปรบ” (52-54) หน่อเนื้อของชานาเปรียบเป็นพืชพันธุ์ที่จะเติบโต จำต้องพราวจากแผ่นดินเข้าเป็น

ส่วนหนึ่งของ “กองทัพเศรษฐกิจ” ในโลกใหม่แห่งการต่อสู้แข่งขันห้าพันกัน ดังบทประพันธ์กล่าวไว้

.....
 ขึ้นชื่อเจ้าต้นกล้า
 เลือดเนื้อชวานาต้องกล้าหาญ
 คราวเดียวสนิมกร่อนรอนราน
 คราจำจากบ้านไปรบ
 ไปกับกองทัพเศรษฐกิจ
 หน้าที่มีคิดเลียงหลบ
 พรรคพวกเคลื่อนพลสมทบ
 ถนนฝุ่นฟุ้งตรลบกลบตา
 ลมทุ่งดูแลแม่ด้วย
 ไม่ม้วยจะกลับมาหา
 พร้อมด้วยเกียรติยศเหรียญตรา
 เชิดหน้าชูตาแผ่นดิน
 จึงเจ้าต้นกล้าลาหาย
 เจียบไปเหมือนตายจากสิ้น
 หรือเขี้ยวสงครามโหดทมิฬ
 ฉีกชิ้นเนื้อลูกของแม่แล้ว

เมื่อระบบสังคมและเศรษฐกิจบีบคั้นให้ชวานาหมดสิ้นหนทางทำมาหากิน จนการทำนาล่มสลาย แต่ชวานาก็ไม่มีอาวุธอื่นนอกจากเคียวที่สนิมจับ (เพราะไม่ได้ใช้งานมานาน) การออกรบครั้งนี้จึงดูเหมือนจะมองไม่เห็นชัยชนะ แต่ลูกชวานาก็ยังสำนึกในหน้าที่ของตนในฐานะหน่วยหนึ่งของกองทัพเศรษฐกิจ ไทวรินทร์เปรียบเทียบการเดินทางเข้าร่วมกับ “กองทัพเศรษฐกิจ” ว่าเป็นการ “ไปรบ” ขณะที่บุคคลขับเคลื่อนไปกับกองทัพของสังคม เพื่อเอาชนะกองทัพจากภายนอก กำลังพลที่ด้อยความรู้ด้อยประสบการณ์ย่อมตกเป็นเหยื่อ แม้กระนั้นทั้งที่อาจเป็นอันตรายถึงชีวิต “พรรคพวก” ซึ่งเป็นคนชนบทอีกมากมายก็ยัง “เคลื่อนพล” เข้า “สมทบ” กับกองทัพนั้น “ถนนฝุ่นฟุ้งตรลบกลบตา” ไม่แปลกที่ความเจียบหายไปของเจ้าต้นกล้าทำให้แม่ของเขาหวนไหว ขนาดที่คิดว่าเขาถูก “เขี้ยวสงคราม” เศรษฐกิจ “ฉีกชิ้นเนื้อ[ไป]แล้ว”

ความรู้สึกอ้างว้างโดดเดี่ยว สับสน ไม่สามารถปรับเปลี่ยนการดำรงชีวิตของตนให้กลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตแบบคนเมืองได้ ปรากฏใน

“ม้าก้านกล้วย 1” (26-28) เมื่อลูกชายชาวนาถือเป็นหน้าที่ที่ต้องจากถิ่นมา “เสาะและสู้” เพื่อค้นหาความหมายของชีวิตในเมืองหลวง ก็มีแต่ “ม้าก้านกล้วย” อันอาจตีความได้ว่าเป็นรากฐานคุณค่าที่ได้รับการปลูกฝังมาจากชนบท ที่ต้องรักษาไว้เป็นที่พึงทวงใจ

.....

ยังแต่ม้าเพื่อนยากในยามเปลี่ยว

เป็นเครื่องเหนี่ยวหัวใจไม่ถลำ

จนลูเมืองแห่งอารยธรรม

หนึ่งวิมานในม่านดำแห่งหมอกควัน

ข้าควบม้ามานานก็เหน้อยนัก

จึงแวะพักหาเพื่อนผู้ร่วมฝัน

หยุดเจ้าม้าก้านกล้วยอยู่ด้วยกัน

ตึกเมืองต่างพนาวินพนมเชิง

มีโคมไฟต่างดาวดารดาษ

มีแถววัลย์พันพาดดูยุ่งเหยิง

มีหรีดหรีงเรไรใจกระเจิง

ด้วยเสียงเมืองบันเทิงบรรเทาทุกซ์

.....

นอกจากความรู้สึกแปลกแยกกับสิ่งแวดล้อมในสังคมเมือง การที่ไม่สามารถเข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจในยุคใหม่อย่างราบรื่น ยังส่งผลให้ลูกชายชาวชนบทเกิดความทุกข์อย่างยิ่ง แต่ก็ไม่มีทางออก

.....

นานแสนนานจากการแสวงหา

เห็นแต่ม้าเพื่อนใจยิ่งไร้สุข

ยิ่งอ่อนแอแพ้ยักษ์ทุรยุค

ยิ่งไพร่กิริบรุกอยู่รอบกาย

ม้าและปิ่นของพ่อที่ต่อสู้

คงจะเจอก่อนจะรู้ซึ่งความหมาย

เซ็ดน้ำตาที่ขอบตา-ลูกผู้ชาย

หรือจะถึงคราวพ่ายต้องอายคน

เคยมือพ่อต่อฝืนให้ฟันฝ่า
 เคยฝืนข้าเติมเข็มให้เต็มขัน
 เคยทะนงควมมากล้ำประจัญ
 มาถูกกักด้วยจักรกลกลางนคร
 .....

ถึงแม้ว่าลูกชายชวาวน่าจะเปี่ยมไปด้วยความใฝ่ฝันและมีความมุ่งมั่นในการ “แสวงหา” สักเพียงใดก็ต้องพ่ายแพ้ต่ออำนาจของระบบสังคมและเศรษฐกิจในยุคใหม่ “ม้าและ ปืนของพ่อ” ซึ่งเป็นตัวแทนของคุณค่าแบบเก่าไม่อาจเอาชนะ “ยักษ์ทุรยุค” หรืออำนาจแห่งยุคสมัยอันเลวร้ายได้ ความฝันที่จะนำไปสู่อุดมคติและความทะนงในศักดิ์ศรีของตนต้องถูกปิดกั้น กักกันอยู่ด้วยวิถีชีวิตแห่งนครที่เต็มไปด้วยจักรกล หรือวัตถุแห่งการประกอบการณ์ที่ไร้จิตใจและ แข็งกระด้าง

1.3 ความเสื่อมถอยทางจริยธรรมที่กระทบต่อสถานะความเป็นมนุษย์

ไพวรินทร์ ขาวงามพยายามชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาด้านวัตถุไม่เพียงแต่ส่งผล กระทบต่อสิ่งแวดล้อมเท่านั้น แต่ยังเชื่อมโยงไปสู่ความเปลี่ยนแปลงในวิถีคิดของคนในสังคม กล่าวคือผู้คนต่างให้ความสำคัญกับวัตถุเงินทองมากกว่าการผดุงคุณธรรมอันเป็นคุณค่าที่แท้จริง จนส่งผลกระทบโดยตรงต่อความสัมพันธ์ของคนในชุมชน จารีตและวัฒนธรรมดั้งเดิม

เมื่อผู้คนในสังคมใช้ชีวิตแบบตัวใครตัวมันและมีการแก่งแย่งแข่งขันกันมากยิ่งขึ้น ความเห็นอกเห็นใจและเห็นคุณค่าของเพื่อนมนุษย์ก็ลดน้อยลง ดังที่กวีได้แสดงไว้ในบท “ตุ๊กตา กำสรวล” (100-101) “เด็กน้อยในเมืองใหญ่” (102-104) และ “แม่ศรีศศนิภา” (106-107)

ใน “ตุ๊กตากำสรวล” (100-101) ไพวรินทร์ถ่ายทอดอารมณ์สะท้อนใจและไว้อาลัยแด่คนงานผู้เสียชีวิตในเหตุการณ์ไฟไหม้โรงงานตุ๊กตา ความน่าสลดใจในบทประพันธ์คือ ความร้อนระอุของเปลวเพลิงอันมีต้นตอจากความโลภของนายทุนในโรงงาน “นรก” ที่กลายเป็น “สุสาน” ดังเนื้อหาบทประพันธ์กล่าวว่า

เปลวแดดไม่ทันดับ
 โลกยิ่งกลับร้อนระอุ
 เปลวเพลิงเริงปะทุ
 ให้เดือดดุกว่าแดดใด

ตึกตาชบหน้านี้
 ไมไหวติงแต่รำไห้
 หวีตร้องในกองไฟ
 ที่โหมไหม้ทั้งโรงงาน
 โรงงาน เหมือนโรงงก
 เหมือนนรก เหมือนสุสาน
 กลบฝังร่างคนงาน
 ให้ร้าวรานทุกวิญญาณ (100)
 .....

ไพรินทร์บรรยายภาพและบรรยากาศในขณะที่ “เปลวเพลิง” กำลัง “เริงปะทุ” โหมไหม้โรงงานตึกตาอย่างรุนแรงและรวดเร็ว เพื่อสื่อให้เห็นถึงความเจ็บปวดรวดร้าวขณะที่คนงานถูกเผาทั้งเป็น เนื่องจากความบกพร่องทางจริยธรรมของเจ้าของโรงงานที่มีความอยากได้จนเกินควรและขาดความสำนึกรับผิดชอบต่อชีวิตลูกจ้าง ดังที่กวีกล่าวว่า “โรงงาน เหมือนโรงงก” โรงงานจึงมีสภาพไม่ต่างไปจาก “นรก” คือดินแดนแห่งการลงทัณฑ์ ต่างจากนรกในความเชื่อที่คนงานต้องเผชิญกับความทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัสโดยไม่ได้ทำผิดบาป

ผู้ตกเป็นเหยื่อความโลภก็คือคนจนที่เข้ามาสู่ระบบชีวิตแบบเมือง การทารุณกรรมเด็กในบท “เด็กน้อยในเมืองใหญ่” (102-104) ย่อมแสดงถึงสัญญาณอันเลวร้ายในสังคมที่ขาดความเมตตา น่าสังเกตว่าแม้สังคมจะเจริญทางด้านวัตถุ แต่เหล่าเยาวชนยังต้องประสบกับความทุกข์ทรมาน ไพรินทร์ได้แสดงความไม่เป็นธรรมในสังคมยุคใหม่ไว้ว่า

.....
 แต่โลกของเรานี้
 ก็มากมีเรื่องน่าเศร้า
 มากเด็กของพวกเรา
 ยังรวดร้าวในสังคม
 สังคมแม้รุ่งเรือง
 เฟื่องวัตถุสุขสม
 แต่เสียงแห่งทุกข์ตรม
 ยังระงมเป็นเพลงยาว

สังคมยังโหดร้าย
 หากเด็กตายเพราะอดข้าว
 สังคมยังขึ้นคาว
 หากเด็กเราต้องขอทาน
 สังคมยังว่าเหว
 หากเด็กเร่ร้างไร้บ้าน
 สังคมยังทรमान
 หากเด็กถูกทารุณกรรม (102-103)
 .....

ในทัศนะที่ว่า “ยิ้มเด็กคือยิ้มโลก” ที่กล่าวไว้ตอนต้นบท ในโลกยุคใหม่การ
 ช่มเหงเอาไรต์เอาเปรียบที่ผู้ใหญ่กระทำต่อเด็ก ย่อมบ่งชี้สภาพสังคมอันไม่พึงประสงค์
 เด็กด้อยโอกาสก็ยังคงต้อง “อดข้าว” “ขอทาน” “เร่ร้างไร้บ้าน” และถูก “ทารุณกรรม” จน “เสียง
 แห่งทุกข์ตรม ยิ่งระงมเป็นเพลงยาว” อยู่ต่อไป ในตอนท้ายของบทประพันธ์ก็ยิ่งฝากความหวัง
 ไว้กับสำนึกของบุคคลที่จะดึงเอา “เมตตาธรรม” ให้กลับคืนมาโดยขอให้ “ช่วยคิด” กัน ดังบท
 กวีนิพนธ์กล่าวว่า

.....
 หลายเด็กยังเข็ญใจ
 หลากผู้ใหญ่ได้เหยียบย่ำ
 หวังผลเมตตาธรรม
 กระทำเด็กพิการพิกล
 ไยเด็กนำสงสาร
 นั่งขอทานอยู่ริมถนน
 นี้หรือสังคมคน
 สังคมที่มีเมตตา
 เมตตาค่าสูงล้ำ
 หวังเด็กพ้นอนาถา
 แต่คนต้อนเด็กมา
 ซ่อนเมตตาไว้แห่งใด

หากเด็กยังโศกเศร้า
 โลกของเราฤาเสียดไ
 ช่วยคิดเถิดเพื่อนไทย
 เย้าดวงใจให้เด็กยิ้ม (103-104)

ความเสื่อมถอยทางจริยธรรมและความเป็นมนุษย์ยังสื่อให้เห็นอย่างชัดเจน
 ในบท “แม่ศรีคณิกา” (106-107) เมื่อผู้คนวัดคุณค่าความเป็นคนด้วยสถานะที่แตกต่าง “แม่ศรี
 คณิกา” จึงหาผู้เหลียวแลไม่ได้

แม่ศรีเอ๋ย
 แม่ศรีสนามหลวง
 ฝันของแม่ไร้วาง
 สนามหลวงเคยเศร้าไหม
 แม่ศรีเอ๋ย
 แม่ศรีโคนมะขาม
 รักของแม่แสนงาม
 โคนมะขามรู้หรือไม่
 แม่ศรีเอ๋ย
 แม่ศรีไบตะแบก
 ใจของแม่พร้อมแจก
 ไบตะแบกหรือสนใจ
 แม่ศรีเอ๋ย
 แม่ศรีโคนขนุน
 โลกของแม่ทารุณ
 โคนขนุนช่วยไฉน
 แม่ศรีเอ๋ย
 แม่ศรีคลองหลอด
 ออกของแม่แห่งขอด
 น้ำคลองหลอดหรือเต็มได้

แม่ศรีเอ๋ย
แม่ศรีคนิกา
ผลของแม่ออกมา
เป็นเวทนาของเมืองไทย

ไพวรินทร์เรียกร้องให้ผู้คนมีใจละเอียดอ่อนพอที่จะรับรู้ความทุกข์ของหญิงโสเภณีจากชนบท และชี้ว่าเธอไม่ได้มีแต่ด้านที่ตกต่ำ แท้ที่จริง “แม่ศรีคนิกา” มีคุณธรรมอันยิ่งใหญ่ นั่นคือความ “รัก...แสนงาม” และใจที่ “พร้อมแจก” ความเป็นมิตร

ค่านิยมที่ยึดถือวัตถุเงินทองเป็นสรณะไม่ได้บั่นทอนความสงบสุขในชีวิตของสังคมเมืองเท่านั้น ยังกระทบต่อคนชนบทให้รู้สึกต่ำต้อยด้อยค่า ดังคำรำพึงของหนุ่มชานาในบทประพันธ์ “หนาวดอกจาน” (62-65) ว่า

.....
เดี๋ยวนี้ใครเขาก็หมายไปเมืองกอก
ทิ้งบ้านนอกไปขายแรงในแหล่งสวรรค์
ค้าเหวือเค็ม เลือดแดง แข่งรวยกัน
บ้างบุกค้ำกำปั่นฝืนถึงเงิน
ซื้อสายสร้อยเส้นทองคล้องคอสวย
กลับบ้านด้วยมั่นใจไม่ซัดเขิน
ซื้อจอภาพเสียงดัง ดู-ฟังเพลิน
งามเหลือเกินนะดาราฟากฟ้าเมือง (63-64)
.....

ในยุคพัฒนาเศรษฐกิจวิถีชีวิตของชาวชนบทมีความเป็นอยู่ผันแปรไปจากเดิมอย่างสิ้นเชิง น่าสังเกตว่าแม้แต่หนุ่มชานาที่เติบโตมาท่ามกลางสังคมเกษตรกรรม ก็ยังคล้อยตามค่านิยมยกย่องบูชาวัตถุเงินทองเช่นเดียวกับผู้คนในสังคมเมือง ดังเห็นได้จากการที่เขารู้สึกชื่นชมยกย่องคนที่เดินทางไป “ขายแรง” ในเมืองหลวง และกลับคืนบ้านเกิดพร้อมด้วย “สายสร้อยเส้นทองคล้องคอสวย” และ “จอภาพเสียงดังดู-ฟังเพลิน” เมื่อวัตถุเงินทองถูกนำมาใช้ชี้วัดฐานะหน้าตาในสังคม จึงส่งผลให้เกิดการแบ่งแยกระหว่างคนรวยกับคนจนในชนบท ดังเห็นได้จากการที่หนุ่มชานารู้สึกว่าตนช่างต่ำต้อยกว่าคนอื่น และรู้สึก “ขายหน้า” เมื่อไม่มีในสิ่งที่ “เพื่อน...มี” ดังคำกล่าวที่ว่า

.....
 เพื่อนมันมี ข้าไม่มีชีชายหน้า
 สงสารพ่อแม่ชราหน้าซีดเหลือง
 มุงานหนักมาแต่น้อยปล่อยชีพเปลือง
 ไม่รู้เรื่องรู้ราวชาวสังคม
 เจ้าน้องชายได้แต่ชะเง้อจ้อง
 หน้าบ้านของคนอื่นน่าชื่นชม
 ยิ่งทำนาซำยิ่งโตอย่างโจ่งม
 มีแต่จมนจนกระจอกไม่ออกเงย
 ท้องมันหิวก็พอนไม่บ่นพล่อย
 หน้ามันน้อยนี้อายนักบักเสียวเอ๋ย
 จะทนอยู่อย่างข้าประสาเซย
 ใครก็เขี่ยใครก็เยาะหัวเราะกัน (64)
 .....

กวีได้สื่อให้เห็นถึงความรุนแรงของค่านิยมบุชชาวัตตุดผ่านคำพูดของหนุ่มชานา
 ที่ว่า “ท้องมันหิวก็พอนไม่บ่นพล่อย หน้ามันน้อยนี้อายนักบักเสียวเอ๋ย” ข้อความดังกล่าวสร้าง
 ความสะเทือนใจผู้อ่านได้เป็นอย่างดี เพราะเป็นความจริงที่น่าเศร้าของสังคมเมื่อผู้คนในสังคม
 ชนบทไม่อาจดำรงศักดิ์ศรีของตนไว้ได้ เห็นได้ว่าหนุ่มชานายอมอดทนต่อความหิวโหยได้
 แต่ยอมไม่ได้และรู้สึก “อาย” หากไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม

ตอนท้ายของบทประพันธ์ หนุ่มชานาได้ขออนถามเพื่อนรักด้วยความไม่เข้าใจว่า

.....
 แล้วเอ็งเล่า ไม่เอาอย่างเขาบ้างหรือ
 นำจะซื้อรถยนต์เยาะคนหยัน
 ไปร่ำรวยต่างบ้านกีนานวัน
 นำจะลองย้ายสวรรค์มาบ้านเรา
 นี้โฉน โยเอ็งดูเซ็งนัก
 ถือตำราหนาและหนัก เหมือนยังเขลา
 ได้บุญล้นด้วยเป็นไก่ไม่เลือกเอา
 กลับมากินปลาธำเน่าไม่เข้าใจ” (65)
 .....

กล่าวได้ว่าคำถามดังกล่าวได้สร้างความรู้สึก “สะท้านในอุราแล้ว” ของหนุ่มสาวนา ผู้กลับคืนบ้านเกิด ทั้งนี้เนื่องจากเขาได้ตระหนักแล้วว่ากรุงเทพฯ ไม่ได้เป็นสวรรค์ของคนชนบท และความมั่งมีทางด้านวัตถุ อาทิเช่น รถยนต์ ก็ไม่อาจสร้างความสุขที่แท้จริงให้แก่ชีวิต เขาจึง รู้สึกเศร้าใจที่เพื่อนรักมีวิถีชีวิตที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการยึดถือวัตถุนิยมเช่นนี้

2. คุณค่าในวัฒนธรรมชนบท

การพัฒนาประเทศที่ให้ความสำคัญต่อวัตถุมากกว่าจิตใจ ส่งผลให้ผู้คนแสวงหา โอกาสและอำนาจที่จะกอบโกยผลประโยชน์ของตน ไพรินทร์เห็นว่าการรักษาและกอบกู้คุณค่า ทางจิตวิญญาณเป็นสิ่งสำคัญในการขจัดความเลวร้ายในสังคม เมื่อศึกษาเนื้อหาบทประพันธ์ พบว่า เขาพยายามชี้ให้เห็นว่าคุณค่าดังกล่าวยังคงหลงเหลืออยู่ในวัฒนธรรมชนบท ซึ่งวิเคราะห์ ได้ดังนี้

2.1 มิตรภาพ ความเมตตา และความมีน้ำใจ

ในยุคที่ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ถูกบั่นทอนลง ไพรินทร์ได้แสดงให้เห็นว่า มิตรภาพ ความรัก และความมีน้ำใจ ยังเป็นคุณธรรมสำคัญในการคลี่คลายปัญหา ดังที่เห็นใน “รอยร่ำรำของข้าวคั่วและผักแว่น” (46-47)

“ขอข้าวกินแลงเน” แม่จ๋า คั่วแล้วแว่วเสียงใครร้องเรียกอยู่หน้าบ้าน อ้อลูก นั้นเพื่อนบ้านต่างหมู่บ้านของเรา เจ้าอย่ามัวระแวงหวั่นไหว ลาว บ้านไกลผ่านมาขายสาตขายเสื่อ เมื่อคั่วเมื่อแลงต้องแวะพักศาลาวัดของ หลวงพ่อ หลวงพ่อบมีข้าวคั่ว พวกเขาจึงย่ำย่างผ่านทางหลวงมาขอข้าวพวก เรา คราวเรามีอันใดเหลือเผื่อบ้างไหมลูกเอ๋ย โอ้แม่เอ๋ย ลูกกินปนปลาผีมือ แม่ร่อยไปหน่อยเลยเกลี้ยงถ้วยบมีเหลือ เหลือแต่ข้าวก้นหม้อแล้วก็ ผักแว่นน้อยหนึ่งกำ พอจะเป็นกับข้าวยามคั่วให้ลาวได้ไหมเล่า ลูกเอ๋ย เท่านั้นก็เท่านั้นบเป็นไรดอก บอกคุณน้ำเขว่าเหลือแต่ข้าวกับผักหนอง ปนปลาคงต้องไปขอครัวอื่นแล้วหว่า เอ้อ คุณน้ำนะคุณน้ำอย่าว่ากัน บ้าน ฉันทเหลือแต่ข้าวก้นหม้อ แล้วก็ผักแว่นเก็บมาจากริมหนองท้ายบ้าน ผ่านไป บ้านใหม่ขอให้ได้ปนปลาเถิดหนอ คงพอกินดีมีแรงนะคุณน้ำ...

กวีได้แสดงบรรยากาศแห่งมิตรไมตรีในยามคั่ว เมื่อเด็กน้อยได้ประจักษ์คุณค่า ของการให้ระหว่างเพื่อนมนุษย์ นั่นคือ การช่วยเหลือคนขายเสื่อต่างหมู่บ้านที่จรมมาให้บรรเทา ความหิวโหย โดยการให้ “ข้าวก้นหม้อ” กับ “ผักแว่นน้อยหนึ่งกำ” เท่าที่มีอยู่ การให้ของคนจน

ด้วยกันโดยไม่คิดว่าเป็นผู้อื่น ถึงเป็นคนแปลกหน้าก็นับญาติกันได้เช่นนี้เป็นสิ่งผดุงชีวิตให้ดำรง
อยู่ได้ท่ามกลางความขาดแคลนทางวัตถุ ดังที่คนขายเสื้อกล่าวว่า

...โอยบักหล้าเอ๋ยบักหล้า อย่าคิดหลายไปเลยเจ้า เคยมีผักบีมี่ข้าวคุณ
น้ำของเจ้ายังรอดตายมาหลายมือแล้ว แจ่วปลา ร้าปลา ป่นถ้าพอมีกี่พอกิน บ่
มีกินก็กินน้ำจืดน้ำใจตามมีตามเกิด ตามเกิดตามมีนี่ละหนา บักหล้าเอ๋ย
หลับตีมี่แรงเถิดลูกเถิดหลาน ขอให้ฝันหวานมันกรอบอร่อยปานผักแวงริม
หนอง เต็บใหญ่เจ้าจะต้องเป็นใหญ่เป็นโตไก่อ้วแม่พ่อผู้ทำนา แหละอันว่า
บ้านเราบ้านไกลบ้านไกล ไปพุ้นกินปลา มาพื้กินข้าว ยังพอทำเนาอยู่ละ
หนอ

ใน “ผู้มาใหม่-ผู้ไปก่อน” (70-73) กวีได้แสดงความปรารถนาดีและความมี
น้ำใจระหว่างเพื่อนต่างรุ่นต่างวัย โดยกล่าวถึงการรับช่วงเวลาในการใช้ชีวิต ซึ่งเกี่ยวด้วย
ธรรมชาติและการงานแห่งชานา ดังบทประพันธ์กล่าวว่า

1

ผู้มาใหม่

ผู้มาพร้อมกัวันวัยไสวสว่าง

ผู้มารับ ช่วงรับลีลัปร่าง

ผู้มาพักแรมทางค้ำโลก

ผู้มาใหม่

แผ่นดินโลกกว้างใหญ่ไกลลิบหล้า

พร้อมจะปัน คืนวันเมื่อท่านมา

เชิญเถิดใช้เวลาและชีวิต

กระท่อมนั้น

มีตุ่มน้ำความฝันเย็นชานจิต

เชิญแวะพัก ตี๋มรักแม่สักนิต

เอนหลังพักหลับสนิทคิดฝันงาม

ลำน้ำนั้น

มีเรือไม้สงบงันรอท่านข้าม

สะพานไม้ โค้งไม้ไต้ฟ้าคราม

รอท่านถามทักฝั่งอีกฝั่งคอย

ท้องทุ่งนั้น
 ข้าวกับหญ้าพากันจันรรจ้อย
 บอกเพลงทุ่ง โค้งรุ่งโอบทุ่งร้อย
 ร้อยเลือดเนื้อเหี่ยวย่อยร้อยแรงงาน
 เกวียนเล่มนั้น
 เทียมวัวพอมพร้อมกันผันล้อผ่าน
 ล้อเกวียนเก่า เคยเหงาอยู่นานาน
 จะยินดีเชิญท่านโดยสารไป
 ขอบฟ้านั้น
 ไกลก็ไม่เกินฝันของวันใหม่
 แม่นหลงทาง อ่างกว้างวกทางไกล
 ขาวนาชรา น้อย่างไรน้ำใจดี (70-71)

สิ่ง “ผู้ไปก่อน” มอบไว้ให้แก่ “ผู้มาใหม่” เพื่อให้ได้สัมผัสกับความงดงามและ
 ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ คือ “กระท่อม” ที่มี “ตุ่มน้ำความฝันเย็นชานจิต” อีกทั้ง “ลำน้ำ”
 “สะพานไม้” “ท้องทุ่ง” “เกวียน” และ “ขอบฟ้า” ซึ่งทุกสิ่งล้วนมีความสำคัญแก่คนรุ่นหลังในการ
 สร้างกำลังใจและกำลังใจในการดำรงชีวิต การมอบสิ่งที่ตั้งงามเพื่อให้คนรุ่นหลังรับช่วงต่อเช่นนี้
 ย่อมแสดงให้เห็นน้ำใจอันยิ่งใหญ่ เมื่อผู้ชราไม่คิดครอบครองธรรมชาติไว้เพียงผู้เดียว และยังคง
 รักษาให้คงความสมดุลเพื่อแบ่งปันให้แก่คนรุ่นถัดไป

2

ผู้มาใหม่
 ทุ่งโลกร้างกว้างไกลจากที่นี่
 ถึงที่นั่น ที่นั่นหย่อมย่านนี้
 หรือที่ไหนล้วนมีผู้ผ่านมา
 ผู้มาก่อน
 บ้างพักผ่อน ณ หลุมดินกรุ่นกลิ่นหญ้า
 บ้างหลังค่อม จำยอมกับโชคชะตา
 รอสัญญาและเวลาจะหมดลง
 โลกกว้างใหญ่
 เปิดรับผู้มาใหม่มิไสรส่ง
 แบ่งที่ทาง ปลุกสร้างทางดำรง
 เพาะผักหญ้าป่าดงบนแผ่นดิน

ทุ่งกว้างใหญ่
 ฝากท่านผู้มาใหม่ไถ่ทุ่งถิ่น
 กายท่านแกร่ง ฝืนก็แรงเหงื่อก็ริน
 รักคงรำโรยกลืนแผ่นดินดอม
 แผ่นดินเดียว
 ท่านคงเที่ยวโรยกลืนแผ่นดินหอม
 ข้าเมื่อมา หมดเวลาข้าก็พร้อม
 จะฝึงกายฝ่ายผอม อำนวยพร

3

เชิญเถิดหนา...
 ด้วยความรักจากข้าผู้มาก่อน
 ข้าชรา ฝืนชราหลับตานอน
 ถึงเวลาจะสัจจรไปก่อนแล้ว (72-73)

ในตอนท้ายของบทประพันธ์ ก่อนที่เวลาบนโลกจะหมดลงผู้ชราได้ฝากความหวังไว้กับ “ผู้มาใหม่” ในการสืบทอดอุดมการณ์ของตน นั่นคือ การแบ่งปันความรักให้แก่โลก ดังคำกล่าวที่ว่า “กายท่านแกร่ง ฝืนก็แรงเหงื่อก็ริน รักคงรำโรยกลืนแผ่นดินดอม”

2.2 ความสมถะและชีวิตที่พอเพียง

ในกวีนิพนธ์บางบทไพโรรินทร์แสดงให้เห็นว่าหากมนุษย์จัดความรู้สึกลอยๆ ได้ อยากรมีในสิ่งที่ฟังเพื่อเกินจำเป็น ชีวิตมนุษย์ก็จะพบกับความผาสุกได้ ดังในตอนต้นของบท “เจ้าสาวใบตอง” (56-57)

เธอเจ้าสาวใบตองในร่องสวน
 เคยขอนวลมาพ้อห่อข้าวขาว
 จะออกทุ่งออกทางทุกครั้งคราว
 ต้องห่อข้าวห่อของแล้วท่องไป
 จึงยามหิวแกะห่อก็ข้าวหอม
 ถึงกลางแดดแดดดอมก็หอมได้
 ละคำเคยอิมหอมถึงหัวใจ
 หอมแต่น้อยคุ้มใหญ่หอมไม่จาง (56)

.....

ไพวรินทร์ได้แสดงให้เห็นความสุขจากการใช้ชีวิตอย่างพอเพียงและกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับธรรมชาติ เห็นได้ว่าการที่ชาวไร่ชาวนา “ขอ” ไบตองมาเพียง “พอห่อข้าวขาว” นั้นย่อมแสดงให้เห็นถึงการเลือกใช้ทรัพยากรอย่างพอเพียงและเห็นคุณค่า นอกจากนี้ไบตองจะมีประโยชน์ในการใช้สอยแล้วยังมีความผูกพันทางใจกับชาวไร่ชาวนามาช้านาน กลิ่นหอมของข้าวที่ห่อด้วยไบตองท่ามกลาง “แดดแผดดม” ได้สร้างความสุขและคุณค่าทางใจแก่ผู้ดมและกิน ดังกวีกล่าวว่า “ละคำเคยอ้อมหอมถึงหัวใจ หอมแต่น้อยคุ้มใหญ่หอมไม่จาง”

ความงดงามในการดำรงชีวิตอย่างพอเพียงยังปรากฏในบทกวีนิพนธ์ “รอยรำยรำของข้าวคั่วและผักแว่น” (46-47) กวีได้ชี้ให้เห็นถึงจิตใจที่สมถะของครอบครัวเด็กน้อย ที่มีฐานะแค่พอมีพอกิน แต่สามารถดำรงชีวิตอย่างเป็นสุขไม่ฝืดเคือง และยังเหลือพอแก่การแบ่งปันให้กับคนตกทุกข์ เห็นได้ว่าผู้เป็นแม่ในบทประพันธ์ได้อาศัยความเป็นปกติของธรรมชาติ โดยการนำ “ผักแว่น” ที่ “เก็บจากริมหนองท้ายบ้าน” มาประกอบอาหารมื้อค่ำ ส่วนผู้เป็นพ่อกับเพื่อนบ้านหาเลี้ยงชีพด้วยการ “ทอดแหหาปลาที่คู้่งน้ำบ้านเหนือ” เมื่อได้ปลาเพียงพอแก่ความจำเป็นแล้วชาวบ้านได้แสดงคุณธรรมด้วยการไม่คิดครอบครองผลประโยชน์ไว้เพียงผู้เดียว แต่ยังคงคิดที่จะแบ่งปันให้แก่เพื่อนบ้าน ดังคำถามเชิงสั่งสอนของแม่ที่ว่า “เพื่อจะได้ปลาเผื่อกินเผื่อเหลือเผื่อแบ่งเผื่อปัน นั่นเจ้าว่าดีบ่ ลูกเอ๋ย”

2.3 คุณค่าของความรัก กำลังใจ และคำสอนของบุพการี

ไพวรินทร์แสดงให้เห็นว่าความรัก กำลังใจ และคำสอนของบุพการีมีคุณค่าที่ยิ่งใหญ่และงดงาม ดังเช่นในบท “ม้ำก้านกล้วย 1” (26-28) และ “ม้ำก้านกล้วย 2” (30-32) กวีได้แสดงให้เห็นว่าคำสอนของบิดามารดาที่สร้างสมตั้งแต่วัยเยาว์ อาจเป็นกำลังใจอันยิ่งใหญ่ที่หล่อหลอมให้ลูกมีสภาพจิตใจที่แข็งแกร่งในการยืนหยัดเผชิญกับอุปสรรคอย่างตระหงาดังคำสอนของพ่อในตอนต้นของบท “ม้ำก้านกล้วย 1” (26-28) ที่ว่า

ด้วยมือพ่อต่อเติมปรารณา
ตัดก้านกล้วยทำมาให้ข้าชี่
ทั้งปีนกลก้านกล้วยก็สวยดี
เหมาะมือที่จะสู้รบกับไพริน
เสียงคำสอนพ่อสั่งก็ยังแว่ว
ลูกผู้ชายไม่แคล้วต้องจากถิ่น
สู่โลกกว้างทางไกลในแผ่นดิน
เสาะและสู้ย่ำรู้สิ้นซึ่งแรงใจ (26)

.....

กวีได้แสดงให้เห็นถึงความรักความปรารถนาดีที่พ่อแม่มีต่อลูกชายตั้งแต่วัยเยาว์ผ่าน การประดิษฐ์ของเล่น นั่นคือ “ตัดก้านกล้วยทำม้า” และ “ปั้นกลก้านกล้วย” เพื่อที่จะให้ลูกชาย ใช้ในการ “สู้รบกับไพริน” ในโลกแห่งจินตนาการ พร้อมทั้งปลูกฝังคำสอนในเรื่องของการต่อสู้ อย่างตระหนงแก่ลูกชายว่า “ลูกผู้ชายไม่แคล้วต้องจากถิ่น สูโลกกว้างทางไกลในแผ่นดิน เสาะและ สู้อย่ารู้สิ้นซึ่งแรงใจ” คำสอนดังกล่าวได้หล่อหลอมให้ผู้เป็นลูกมีจิตสำนึกที่จะรับผิดชอบต่อ ครอบครัว เมื่อเติบโตเขาจึงควบ “ม้าก้านกล้วยโจนทะยานจากบ้านทุ่ง” สู “เมืองแห่งอารยธรรม” เพื่อหางานทำ และต้องต่อสู้กับความเลวร้ายของระบบสังคมและเศรษฐกิจในโลกยุคใหม่

แม้คำสอนและคุณธรรมจะสามารถเหนี่ยวรั้งหัวใจของลูกชายไม่ให้สับสนในสิ่งดี และชั่ว แต่เขาก็ยังไม่สามารถนำพาชีวิตให้รอดพ้นจากอุปสรรคและความรู้สึกแปลกแยกได้ จน ในที่สุดต้อง “ควบม้าคืนทุ่ง” ไป “กราบพ่อ” เพื่อเติมเต็มพลังใจ เมื่อคืนสู่บ้านเกิดลูกชายรู้สึก อบอุ่นและมีความสุข เนื่องจากการต้อนรับอย่างอบอุ่นของพ่อแม่และญาติพี่น้อง และคลายความ ทุกข์ ความกังวลใจเมื่อได้ฟังคำปลอบและคำสอนของพ่อแม่ในตอนท้ายบท “ม้าก้านกล้วย 2” (32)

.....

กราบพ่อของโทษที่ลูกแพ้

กราบแม่ขอพรรำพึงแผ้ว

พ่อยิ้มแม่ยิ้มอยู่นั้นแล้ว

ปลอบว่า - ลูกแก้วอย่ากังวล

กินข้าวกินปลาเสียก่อนเถิด

แนบกายบ้านเกิดอีกสักหน

หายเหนื่อยพຽงนี้ไม่จําหน

อีกครั้งเริ่มต้นจะเป็นไร

น้ำตาขำริมนจะรินร่วง

สุขซึ่งถึงสรวงสวรรค์ได้

โลกยิ้มยินดีกับหัวใจ

รับฝืนวันใหม่ให้ม้าจร

คำปลอบโยนด้วยความรักและการปฏิบัติต่อลูกชายด้วยความละเอียดอ่อนได้ช่วย ให้ลูกชายที่รู้สึกว่ตนพ่ายแพ้คลายความกังวล และรู้สึกว่ตนยังมีความหมายต่อครอบครัว ส่วน คำสอนที่ว่ “หายเหนื่อยพຽงนี้ไม่จําหน อีกครั้งเริ่มต้นจะเป็นไร” สื่อถึงความเข้าใจ และความเชื่อมั่นในการ “เริ่มต้น” ใหม่ที่ผู้เป็นพ่อและแม่ยังคงมีให้ลูกชาย

เห็นได้ว่าความรักและความเข้าใจได้ช่วยให้ลูกชายรู้สึกอบอุ่นและตื่นตัวใจอย่าง ยิ่ง ดังกวีได้บรรยายว่า “น้ำตาขำริมจะรินร่วง สุขซึ่งถึงสรวงสวรรค์ได้” เมื่อได้รับกำลังใจอย่าง เปี่ยมล้นลูกชายจึงเริ่มต้นเดินทางเพื่อต่อสู้กับปัญหาด้วยคุณธรรมอีกครั้ง

คุณค่าในคำสอนยังช่วยให้บุคคลประจักษ์ในคุณค่าของชีวิตผู้อื่น ดังคำสอนของ ผู้เป็นแม่ในบทประพันธ์ “รอยร่ำรำพรของข้าวค้ำและผักแว่น” (46-47)

...แม่จ๋า ลูกจะได้เป็นใหญ่เป็นโตไ้กว่าแม่พ่อผู้ทำนาหรืออย่างไรหนา
แม่ แม่จ๋า แม่กับพ่อผู้ทำนาเคยอยากเป็นใหญ่เป็นโตไ้กว่าปู่ย่าตายายผู้
เป็นชานาหรือเปล่าหนาแม่เอ๋ย โธ่เอ๋ย บักสี่แท้ล้ลูกแม่ ตัวเท่าลูกแห่งแค
นี้ อย่าดีแต่คิดไปไกล ให้รีบหลับนอนเถิดหนา พอดื่นนอนตอนแจ่มมี
แรงใหม่แม่จะนำเจ้าไปดูพ่อกับเพื่อนบ้านทอดแหหาปลาที่คั้งน้ำบ้านเหนือ
เพื่อจะได้ปลาเผือกินเพื่อเหลือเพื่อแบ่งเพื่อนั้นเจ้าว่าดีบ่ ลูกเอ๋ย

เห็นได้ว่าสิ่งที่แม่เห็นคุณค่ามากกว่าการให้ลูก “เป็นใหญ่เป็นโต” นั่นคือแม่
ปรารถนาให้ลูกมีจิตใจเอื้อเฟื้อต่อเพื่อนมนุษย์ และใช้ชีวิตอย่างสมถะพอเพียง ดังที่พ่อกับเพื่อน
บ้านร่วมแรงร่วมใจกัน “ทอดแหหาปลาที่คั้งน้ำบ้านเหนือ” เพื่อนำมาแบ่งปันกัน

ส่วนในบท “ไหมแท้ที่แม่ทอ” (74-77) เป็นอีกหนึ่งบทประพันธ์ที่ไพวรินทร์
ได้ชี้ให้เห็นว่า ความคิดในรากวัฒนธรรมชนบทเป็นสิ่งสำคัญในการผดุงสังคม และช่วยให้บุคคล
ดำรงศักดิ์ศรีของตนไว้ได้อย่างน่าชื่นชม ดังเนื้อหาของบทประพันธ์กล่าวว่า

.....

สี่วิญญานผ่านมือสู่เส้นไหม

ถักเส้นใยแต่ละเส้นเป็นเนื้อผ้า

ดินที่ใช้กระตุกก็คือชีวา

มือที่คว่ำกระสวยวาดคือชีวิต

ผ้าขาวม้าผืนใหม่แม่ให้ลูก

รักพันผูกทุกใยไหมวิจิตร

ใยไหมโยงใจแม่เนรมิต

ไหมอุทิศ แม่ก็ทอ ต่อตำนาน

.....

แหละมือนี่ที่บันดาลงานชีวิต
 มิเคยคิดค่าแรงแข่งซื้อขาย
 ยังถักทอ ทรมานยังทำทาย
 ยังมั่นหมายผ้าไหมผืนใหม่มา
 พร้อมทั้งสอนลูกสาวเจ้าศรีเรือน
 อยู่เป็นเพื่อแม่ทอปรารณา
 เพื่อสืบทอดแรงงานกาลเวลา
 ก่อนมือแม่จะอ่อนล้าต้องลาพัก
 และสอนเจ้าลูกชายให้ตระนง
 รักแม่ก็ของทำงานหนัก
 ด้วยละเอียดอ่อนในเยื่อใยรัก
 พลีชีวิตเพื่อถักและทอไท
 .....

เห็นได้ว่าหญิงชนบทผู้เป็นแม่สืบต่อตำนานคำสอนด้วยการผดุงคุณธรรมในการ
 ดำเนินชีวิต นั่นคือการต่อสู้อย่างทรนงและทำทายต่อความทุกข์ “ทรมาน” ด้วยจิตใจที่ไม่ย่อท้อ
 ต่ออุปสรรค เพื่อให้ลูกได้เห็นเป็นแบบอย่าง การ “พลีชีวิต” ของแม่นั้นกระทำอย่างมุ่งมั่นด้วยหวัง
 ว่าจะให้ลูกมีจิตใจที่ติงาม เป็นอิสระไม่ตกเป็นทาสของความชั่วร้าย เพื่อว่า “สักวันหนึ่งถึงไม่มีชีวิต
 แม่” ลูกจะยังคงสืบทอดตำนานคำสอนนี้เพื่อสั่งสอนลูกหลานในอนาคต

ใน “เจ้าต้นกล้าไปรบ” (52-54) กวีชี้ว่าความรัก ความผูกพันของบุพการีเป็น
 พื้นฐานสำคัญในการสร้างความฝันและสร้างสรรค์สิ่งดีงามในการดำเนินชีวิตของลูก

.....
 ด้วยเกียรติภูมิลูกทุ่ง
 แม่ไม่โรจนรุ่งสูงส่ง
 หนึ่งสมองสองมือซื่อตรง
 อาจเอื้อมถือนงแห่งชัย
 เขาว่าศึกนี้หนักหน่วง
 แม่จ้ออย่าห่วงถึงให้
 ขอแต่แม่ส่งแรงใจ
 ลูกทนสู้ได้ไม่กลัว

แม่เพียงมือเปล่าใจเปลี่ยว
 ขอเที่ยวรบทำไปทั่ว
 กลองศึกศึกเร้าระรัว
 ระเร้งเพลงย่ำวิญญาน
 ขึ้นชื่อเจ้าต้นกล้า
 เลือดเนื้อชวานาต้องกล้าหาญ
 คราวเคียวสนิมกร่อนรอนราน
 คราจำจากบ้านไปรบ
 .....

ด้วยความตระหนักในคุณค่าความรักและ “แรงใจ” ที่ได้รับจากแม่ “เจ้าต้นกล้า” ลูกชายชวานาจึงยังคงยืนหยัดรักษาศักดิ์ศรีของคนชนบทหรือ “เกียรติภูมิลูกทุ่ง” ไว้อย่างถึงที่สุด แม้ว่าต้องเผชิญกับความเลวร้ายของสังคมยุคใหม่ที่ผู้คนมีจิตใจตกต่ำ สังเกตได้จากความ “โรจน์รุ่งสูงส่ง” ไม่ได้เป็นเป้าหมายของลูกชวานา สิ่งที่เขาหวังไว้ก็คือการประสบความสำเร็จและความสุขในชีวิต หรือที่กวีกล่าวว่า “เอื้อมถือธงแห่งชัย” ด้วยคุณธรรมที่ยึดถือ นั่นคือ “หนึ่งสมองสองมือชื่อตรง” และความกล้าหาญสมกับเป็น “เลือดเนื้อชวานา”

3. อุดมคติของชีวิต

เมื่อพิจารณาเนื้อหาในรวมบทกวีนิพนธ์ชุดม้าก้านกล้วย พบว่า นอกจากการวิพากษ์วิจารณ์ชีวิตและสังคมในยุคพัฒนาเศรษฐกิจ กวียังแสดงแนวทางไปสู่เป้าหมายแห่งชีวิตหรืออุดมคติของชีวิต ซึ่งวิเคราะห์ได้ดังนี้

3.1 การต่อสู้โดยไม่ละทิ้งความฝัน

ท่ามกลางวิถีชีวิตที่ผู้คนต้องผิดหวังและผิดหวังด้วยปัญหาหอรุมเร้า จนบางครั้งอาจรู้สึกท้อแท้สิ้นหวัง ในหลายบทประพันธ์กวีได้ปลุกสำนึกให้ยืนหยัดต่อสู้ พร้อมทั้งแสดงให้เห็นว่าความฝันและความหวังเป็นสิ่งสำคัญที่จะนำพาผู้ร่วมทุกข์ฝ่าข้ามความเลวร้ายไปได้ ดังบทประพันธ์ “ณ หวังคำนึง” (130-131)

บทกวีบทใหม่ในคืนหนาว
 ดวงดาวดวงใหม่ในคืนฝัน
 ดอกไม้ดอกใหม่ได้แสงจันทร์
 ก้านลแต่เพื่อนเกลื่อนสกล

แต่ผู้รอคอยอันเปล่าเปลี่ยว
 แต่ผู้ตายเดี่ยวที่ดุ่มตัน
 แต่ผู้ซอกซำที่จำทน
 แต่การเริ่มต้นที่จะมี
 ด้วยฝันใหม่ใหม่ไม่รู้จบ
 ด้วยยังหวังพบพรั่งวิถึ
 ด้วยเลือด น้ำตา และวารี
 ยังมากพอที่จะไหลเวียน
 .....

ไพบรินทร์เห็นว่าบทกวีนิพนธ์มีคุณค่าอย่างเดียวกับดวงดาวและดอกไม้ เป็นสิ่ง
 สร้างสรรค์อันงดงามเพื่อปลอบประโลมใจและให้กำลังใจเพื่อนมนุษย์ที่ตกอยู่ในห้วงทุกข์ การให้
 ความสำคัญกับ “เลือด น้ำตา และวารี” ว่าเป็นปัจจัยของพลังแห่งชีวิตควบคู่กับความฝัน อัน
 สร้างขึ้นใหม่ได้ “ไม่รู้จบ” ก็แสดงว่าทราบที่มีชีวิต (เลือด) มีความอ่อนไหวที่จะทุกข์โศก (น้ำตา)
 และธรรมชาติยังดำรงอยู่เป็นปกติในโลก (น้ำ) การต่อสู้ก็ยังไม่จบสิ้นและผู้ต่อสู้ก็ยังหวังได้ว่าจะ
 พบหนทางแห่งอนาคต

กวียังแนะนำให้เรียนรู้ความหมายของชีวิตจากการเฝ้าสังเกตความเป็นไปในวงจร
 ชีวิตของต้นไม้ใบหญ้า ดังกล่าวต่อไปว่า

.....
 ใบไม้ใบหญ้ายังระยับ
 ผลิใบใหม่รับฤดูเปลี่ยน
 ผ่านแล้งผ่านร้อนที่บ่อนเบียน
 ยังคงขีดเขียนฤดูกาล
 ในนามความรักและปวดร้าว
 ขอเธอสืบก้าวอย่างห้าวหาญ
 ในนามโรจน์รุ่งและร่วงราน
 ขอเธอขับขานอย่างเข้มคม
 .....

เห็นได้ว่าความเจริญงอกงามของ “ใบไม้ใบหญ้า” ช่วยเสริมสร้างพลังใจให้แก่ผู้ที่
 ท้อแท้สิ้นหวังได้ เมื่อพบว่าในโลกแห่งความจริงต้นไม้ใบหญาก็ต้องผ่านการต่อสู้กับความ “[แห้ง]
 แล้ง” และความ “ร้อน” จึง “ยังคงขีดเขียนฤดูกาล” อันหมายถึงการสื่อสารความหมายอัน

งดงามไว้ให้แก่ธรรมชาติตามฤดูกาล นอกจากนี้ก็ยิ่งแน่วว่ามนุษย์ไม่ควรท้อแท้และยอมรับในโชคชะตาโดยไม่ต่อสู้ อีกทั้งควรเตรียมสภาวะจิตใจให้มั่นคงไม่ว่าจะอยู่ในห้วง “ความรัก” และความ “โรจน์รุ่ง” หรือความ “ปวดร้าว” และ “ร่วงราน” ก็ยังต้องกล้าเผชิญหน้ากับอุปสรรคด้วยความ “ห้าวหาญ” และพร้อมที่จะ “ซบซ่าน” ซึ่งตีความได้ว่าเป็นการสร้างสรรคผลงานต่อไป

ไพวรินทร์เห็นว่าความหวังและความใฝ่ฝันของปัจเจกบุคคลเป็นแสงสว่างส่องนำให้ฝ่าฟันความทุกข์ของยุคสมัย โดยจะต้องปรับไฟหรือพลังแห่งความฝันให้ “ส่องปลุกสำนึกชีว” ให้ได้เสียก่อน ดังกล่าวไว้ในบท “เปลวไฟและนักฝัน” (132-134) ในตอนที่ 1 กวีชี้ให้เห็นว่าในยุคที่ผู้คนในสังคมมีความเสื่อมถอยทางจริยธรรม นักฝันและคนดีต้องประสบกับความทุกข์ทางกายและใจอย่างแสนสาหัส จนอาจเกิดความรู้สึกท้อแท้ ลึนหวัง จนถึงขั้นละทิ้งอุดมการณ์ที่ตนเคยตั้งเอาไว้ ดังนี้

1

ราตรีนี้มีดมิดโฉน
ดาวลับดับไฟนักฝัน
ลมอับล้าแรงโรมรัน
อุตุอุ้อ้ออันโอดโอย
    ซ่อนหน้าซ่อนน้ำตาหนาว
โดดเดี่ยวเปลี่ยวร้างระโหย
แส้บาปยุคบ้าเบียดโบาย
เปียนใจจนโรยดอกกรัก
    ดอกกรักนักฝันเคยหอม
ก็ตรมกลืนตรอมอกหัก
มิตรรักนักฝันเคยทัก
ก็แปรเปลี่ยนพักรู้จากไป
    ต่างอยู่ต่างสู้อันต่างฝัน
ต่างยืนต่างยืนต่างใหญ่
ต่างฟ้าต่างฝันต่างไฟ
ต่างทางต่างใจจรลี

เมื่อเพื่อนมิตรนักฝันถูก “แส้บาปยุคบ้าเบียดโบาย” จน “แปรพักรู้จากไป” ผู้ยังคงความฝันไว้กับชีวิตก็ต้องสู้อย่างโดดเดี่ยวตามลำพัง สังคมจึงวุ่นวาย เพราะจิตใจมนุษย์ไม่อาจต้านทานอำนาจเงินตรา ดังกล่าวไว้ในตอนที่ 2 ว่า

2

ท่ามกลางความมืดยุคสมัย
 ทางออกอยู่ไหนกันนี้
 จักพรางโดยพรางระพี
 หรือมืดอย่างนี้อีกนาน
 บาดแผลระยับอกยุค
 ผ่นเลือดตกชุกแดงฉาน
 น้ำตานองแถมแก้มกาล
 ผาหินวิญญูณทลายลง
 มโนธรรมคร่ำครวญหวนให้
 คักดีศรีเกลือกในฝุ่นผง
 โลกโมโทสันมั่นคง
 ชายธงปีศาจสะบัดปลิว
 คนพาลมากพวกอ้วนพี
 คนดีโดดเดี่ยวผอมหิว
 สวากปีศาจให้ฮิ้ว
 กลบเสียงถ้อยพริ้วธรรมเพราะ
 สิ่งสารสัตว์ซ่อนเสียง
 ลิ่นซึ่งสำเนียงไพเราะ
 ธารรักหินรินเซาะ
 ถูกเยาะด้วยเสียงเงินตรา

กวีได้บรรยายสภาพ “ความมืด” ของ “ยุคสมัย” ที่มีดมนไร้ “ทางออก” ให้เห็นว่าสังคมที่อยู่ท่ามกลางความสับสน ปั่นป่วน จนถึงขั้นวิปริต เมื่อคนช่วยขยายจำนวนอย่างรวดเร็วและมีอำนาจเหนือคนดี ยุคสมัยก็เต็มไปด้วยความทุกข์ตรมจน “ผ่นเลือดตกชุก” “น้ำตานองแถม” แห่งกาลเวลา และความแข็งแกร่งแห่งจิตวิญญูณก็พังทลายลง

กวียังแสดงให้เห็นถึงความหายนะของสังคมที่ผู้คนมีความตกต่ำอย่างถึงขีดสุด กล่าวคือ จิตใจของผู้คนถูกความ “โลกโมโทสัน” เข้าครอบงำจนละทิ้งความรู้สึกผิดชอบชั่วดีและ คักดีศรีความเป็นมนุษย์ ดังกวีกล่าวว่า “มโนธรรมคร่ำครวญหวนให้ คักดีศรีเกลือกในฝุ่นผง โลกโมโทสันมั่นคง ชายธงปีศาจสะบัดปลิว”

ด้วยความตระหนักในคุณค่าของความฝัน ในตอนที่ 3 ของบทประพันธ์กวีจึง ปลุกจิตสำนึกของนักฝันให้ลุกขึ้นมาต่อสู้อีกครั้งเพื่อนำพาสังคม “ฝ่าข้ามความจริงเลวร้าย” และ เพื่อธำรงไว้ซึ่งคักดีศรีความเป็นมนุษย์ แม้ว่าอาจต้องอุทิศชีวิต ดังต่อไปนี้

3

คืนนี้นักฝันอยู่ไหน
 ปรุ้งฝันปรับไฟเถิดหนา
 ส่องปลุกสำนักชีวา
 ฝ่าข้ามความจริงเลวร้าย
 เพื่อมนุษย์คืนมีศรีศักดิ์
 ศักดิ์ศรีซึ่งไม่อาจขาย
 นักฝันแมนจักต้องตาย
 ขอตายจุดไฟชีวิต

เห็นว่าไพวรินทร์มิได้เน้นความสำคัญของความฝันอย่างเลื่อนลอย แต่ยังแสดงให้เห็นความเลวร้ายของความเป็นจริงในยุคพัฒนาเศรษฐกิจ ที่ผู้คนยอมละทิ้งอุดมการณ์และความฝันของตนอย่างง่ายดาย อีกทั้งยังเอารัดเอาเปรียบผู้อื่นอย่างไม่ละอายใจ การคงความฝันหรืออุดมคติไว้ได้จึงเป็นสิ่งพิสูจน์คุณค่าของคน โดยเฉพาะเมื่อถูกทำทลายด้วยอำนาจเงินตรา สิ่งสำคัญที่คงความยึดมั่นในอุดมคติไว้ได้น่าจะเป็นสำนักทางสังคม ดังเช่นในบท “ดวงดาวของคนช่างฝัน” (143-147)

1

คราหนึ่งเพื่อนข้าอริฐาน
 ยามจิตวิญญูณงันเหงา
 ดึกลมพรมพัดแผ่วเบา
 หอมกลิ่นดาวเจ้าโชยไกล
 แม้นว่าใจเขาต้องสลาย
 ขอกลายเป็นดาวสกาไส
 ฝันร่วมฟ้าฟากฝากไฟ
 เปล่งดาวหัวใจฉายดวง
 เป็นมิตรของคนช่างฝัน
 ด้วยแรงจิตอันใหญ่หลวง
 เป็นดาวเฉกดาวทั้งปวง
 รุ่งโรจน์โชติช่วงรางซาง

เป็นคมนตรีจ้องเจ็ดจ้ำ
 แต่คำจันฟ้ารุ่งสาง
 เป็นขวัญของนักเดินทาง
 ผู้ยังก้าวอย่างหัดยี่น
 เป็นเพลงดาวกล่อมธรรมชาติ
 ยามโลกเกรี้ยวกราดผาดฝืน
 เป็นนวลแสงทองผ่องพื้น
 แผ่นดินได้ชื่นแสงพราว

กวีเริ่มต้นบทประพันธ์ด้วยการเล่าเรื่องของเพื่อนคนหนึ่ง ผู้มีความฝันอันงดงามที่จะอุทิศตนเพื่อผู้อื่น “คราหนึ่ง” เขาได้ “อธิษฐาน” ว่าหาก “แม่ใจเขาต้องสลาย” จะ “ขอกลายเป็นดาว” บนท้องฟ้าเพื่อ “เป็นมิตรของคนข้างฝัน” เป็นแสงสว่างอันตีความได้ว่าเป็นผู้ให้ปัญญาเพื่อชี้แนวทางให้เพื่อนมนุษย์ประสบสุข และเป็น “ขวัญ” กำลังใจให้แก่ักเดินทางในการค้นหาสิ่งดีงามในชีวิต

แต่สิ่งที่น่าเศร้าก็คือเมื่อ “ใจเขาสลาย” กลายเป็นดาว “ประดับ ณ ราวฟ้าไกล” ดังที่ใจหวัง เขากลับละทิ้งความฝันที่จะนำพาชีวิตมนุษย์ไปสู่สิ่งที่ดีงาม อันเนื่องมาจากสภาวะจิตใจที่อ่อนแอพ่ายแพ้ต่ออำนาจเงิน ในตอนที่ 3 กวีได้เสียดสีผู้ที่ละทิ้งอุดมการณ์ผ่านคำพูดของดวงดาวว่า

3

“นี่แน่ะนักฝันคนเขลา”
 เสียงดาวเร่งเร้าเรียกขาน
 “เลิกฝัน...เลิกฝัน...ตักदान
 เลิกไร้แก่นสารเสียที
 เพื่อนไปหาเงินเสียเถิด
 ไปเปิดประตูยุคสุขศรี
 สอยเลขเจ็ดหลักจกดี
 สอยดาวไม่มีรางวัล
 ยุคของนักฝันผ่านพ้น
 ยุคนี้นักคนแข่งขัน
 ทำมาหากิน...แย่งกัน
 รู้สึกนักฝัน...ตายแล้ว

เห็นได้ว่าในยุคพัฒนาเศรษฐกิจผู้คนต่างแก่งแย่งแข่งขันกันเพื่อให้ได้มาซึ่งวัตถุ จนกระทั่งไร้ศรัทธาในคุณค่าของความฝันและมองว่าเป็นเรื่อง “ไร้แก่นสาร” หรือไร้ประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต เมื่อพิจารณาคำพูดของดวงดาวกล่าวได้ว่า กวีต้องการกระตุ้นให้อ่านใคร่ครวญว่าระหว่างการ “สอยเลขเจ็ดหลัก” กับการ “สอยดาว” อันหมายถึงการดำเนินชีวิตโดยไม่ละทิ้งความฝัน สิ่งใดที่จะนำพาชีวิตให้พบกับความสุขอย่างแท้จริง

3.2 ความฝันกับการเรียนรู้

เมื่อสังคมเกษตรกรรมล่มสลาย คนชนบทที่ไร้ที่ดินทำกินจึงต้อง “หอบลูกจูงหลาน” อพยพเข้าสู่เมืองหลวงเพื่อหางานทำ แต่กลับพบว่าพวกเขาต้องใช้ชีวิตเร่ร่อนไปในเมืองหลวงเนื่องจากไม่มีงานและแหล่งพักพิงที่ให้ความสุขความมั่นคงในชีวิต ดังเช่นในบท “มหรสพแห่งผู้อพยพ” (118-122) กวีแสดงความทุกข์ทนของคนอพยพที่ไร้งานไร้เงิน ใช้ชีวิตอยู่อย่างอัตคัดขัดสน ด้วยความฝันว่าจะพบกับชีวิตที่เป็นสุข พวกเขาจึงอพยพเรื่อยไปเพื่อหาแหล่งพักกายพักใจ ในตอนท้ายบทประพันธ์ไพโรรินทร์แสดงให้เห็นว่า เมื่อพวกเขาได้เรียนรู้จากประสบการณ์ว่าการอพยพไม่ใช่ทางออกของปัญหา พวกเขาจึงคิดที่จะต่อสู้ ณ แหล่งเดิม เพื่อร่วมกัน “คลี่คลายวิกฤต” เพื่อให้แผ่นดินที่มีแต่ความทุกข์เปลี่ยนเป็นดินแดน “อุดมสุข”

ความฝันของปัจเจกบุคคลย่อมสร้างคุณค่าที่เริ่มต้นตั้งแต่สถาบันครอบครัว ดังที่แม่่มุ้งมั่นสืบทอดตำนานของอิสระชนด้วยการกระทำ ในบท “ไหมแท้ที่แม่ทอ” (74-77) มีคำบรรยายถึงแม่ว่า “แม่ปลูกหม่อนเลี้ยงไหมตั้งใจนัก เรียวแรงรักแม่ใช้เพื่อไผ่ฝัน” การงานที่ประกอบด้วยความรักเพื่อบรรลุความฝันของแม่เป็นแบบอย่างที่กระทำอย่างมีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้ลูกมีชีวิตที่เป็นอิสระจากความชั่ว จนถึงขั้น “พลีชีวิตเพื่อถักและทอไท”

ความเชื่อมโยงของความฝันกับการเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญในประสบการณ์ ดังเห็นใน “ใต้กะลามีฟ้ากว้าง” (135-136)

ขำรักกะลาขำนี้
 เพราะมีกะลาใบหนึ่ง
 สมบัติชีวิตติดตรึง
 เก็บไว้ลึกซึ้งส่วนตัว
 กะลาของใครใคร่รัก
 เป็นแหล่งหลบพักคุ้มหัว
 สี่ใจจากเรื่อน่ากลัว
 สี่ตัวจากโลกน่าซัง

.....

มีสรวงแสนสรวงช่วงชั้น
 มีฝืนแสนฝืนเฟิ่นฝีก
 มีขุมแสนขุมนรณีก
 มีสันตีสุขศึกเสรี
 ใครว่ากะลาข้าแคบ
 ข้าแอบยกไหล่สู้
 ภาคภูมิกะลาข้ามี
 เพียงกบน้อยที่ฝืนเป็น

“กบน้อย” ที่ “หลบพักคุ่มหัว” ในกะลาหรือโลกส่วนตัวที่สร้างด้วยความฝืนมีชีวิตที่เป็นสุขได้เพราะสามารถ “ลี้ใจจากเรื่องน่ากลัว ลี้ตัวจากโลกน่าซัง” แต่ก็สามารถท่องเที่ยวในสวรรค์และนรกในจินตนาการ มี “สันตีสุข” และ “ศึก” ให้เผชิญ เพียงแต่ “ฝืนเป็น” เท่านั้น ส่วนในบท “โลกนารักอยู่หรือ” (166-170) การมองโลกอย่างรอบด้านและรู้จักรักผู้อื่นเป็นทางออกของความขมขื่นโดดเดี่ยว ดึงให้ผู้เฒ่ากล่าวว่า

.....
 โลกพຽງนี้ ยังจะมีซึ่งแดดสด
 และน้ำใสหยาดหยดลงรินร่ำ
 ร่วงจะผลิ ดุลี จะผลิข้า
 ด้วยดอกใบร้ายระบาระบัดบาน
 .....
 เพียงหลานรัก รู้จักรักผู้อื่น
 รู้จักฝืนกับวันคืนมิรู้จบ
 รู้ทุกข์สุข รับรุกรทุกข์สุขครบ
 รู้ถ่ายเทเจียบสงบและอีกทีก็
 .....

โลกทัศน์ในรวมบทกวีนิพนธ์ ม้าก้านกล้วย

เนื้อหาทางความคิดและอารมณ์ในบทประพันธ์ดังวิเคราะห์ไปข้างต้นเห็นได้ว่า เมื่อพิจารณาเชื่อมโยงกับการศึกษาเรียนรู้ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการในประสบการณ์ของ ไพรวิรินทร์ ขาวงาม ก็ให้เห็นรากฐานอันมั่นคงของโลกทัศน์จากวัฒนธรรมชนบท โดยเฉพาะในสังคมชาวนาที่ผู้คนตระหนักในคุณค่าการดำรงอยู่อย่างอ่อนน้อมถ่อมตนต่อธรรมชาติ และมี

วิถีชีวิตเรียบง่ายและเกื้อกูลกัน โดยไม่คำนึงผลตอบแทนและการแสวงหากำไร ไพรินทร์ได้สื่อสารด้วยความสำนึกในคุณค่าของวัฒนธรรมในรากเหง้าของตน ตั้งแต่สถาบันครอบครัว โดยเน้นการปลูกฝังคุณธรรมหลายประการผ่านการสอนของบุพการี ด้วยการกระทำให้เห็นแบบอย่างของการใช้ชีวิตอย่างซื่อสัตย์ต่อความฝันหรืออุดมคติ กวีให้ความสำคัญต่อความงามและการดำรงอยู่ของธรรมชาติที่เกื้อกูลชีวิตและการทำงานของชาวนา มากกว่าการแสวงหาความมั่งคั่งทางวัตถุ เงินตรา โลกทัศน์นี้เป็นสาเหตุที่กวีรู้สึกแปลกแยกจนแสดงปฏิกิริยาเชิงลบต่อสังคมเมืองที่มีความเสื่อมสลายของสิ่งแวดล้อม และจริยธรรมของผู้คนในสังคม ดังเห็นได้จากในหลายบทประพันธ์ว่า เขาได้แฝงการวิพากษ์ระบบเศรษฐกิจควบคู่กับการวิพากษ์สังคมเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองทางวัตถุและเทคโนโลยี แต่ทว่าผู้คนมีจิตใจที่หยาบกระด้างไม่ต่างจากเครื่องจักรกลที่ใช้ในกระบวนการผลิต กวีแสดงทัศนะว่าความลุ่มหลงมัวเมาอยู่กับการเสพสุขคือปัจจัยหลักที่ส่งผลให้มนุษย์ทำลายสิ่งแวดล้อมอย่างไม่ยับยั้งและยั้งคิด แม้กระทั่งแม่น้ำเจ้าพระยาที่ไหลหล่อเลี้ยงชีวิตผู้คนทั้งสองฟากฝั่งมาอย่างยาวนาน ยังถูกย่ำยีให้หมดสิ้นสภาพที่จะหล่อประโลมใจผู้คนให้คลายจากความรุ่มร้อนด้วยกิเลสและความทุกข์ของการเบียดเบียนกันได้

เห็นได้ว่าการนำระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมอุตสาหกรรมมาใช้กับสังคมไทย โดยละเลยภาคเกษตรกรรม ซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนส่วนใหญ่ นั้นเป็นการพัฒนาที่มีโทษภัย กวีชี้ให้เห็นว่าชาวนาต้องประสบกับความทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัส เมื่อความรักในแผ่นดิน มารดาและขันติธรรมในการสร้างงานด้วยความศรัทธาในบทบาทของผู้ให้ ไม่สามารถช่วยให้รอดพ้นจากความยากจน ไพรินทร์เห็นว่าการสร้างงานโดยไม่เรียกร้องบุญคุณและพยายามรักษาหลักการของชีวิต ในภาวะความล่มสลายของสังคมเกษตรกรรมเช่นนี้เป็นสิ่งที่น่าชื่นชม เขาจึงใช้บทประพันธ์เป็นสื่อในการกระตุ้นเตือนให้เพื่อนร่วมสังคมทวนระลึกถึงบุญคุณอันใหญ่หลวงของชาวนาที่ปลูกข้าวเลี้ยงผู้คนในสังคมมาอย่างยาวนาน

นอกจากความเสื่อมสลายทางจริยธรรมที่หนักหน่วงขึ้นทุกขณะ ไพรินทร์มีทัศนะว่าความไม่เป็นธรรมในสังคมที่ผู้มีอำนาจเหยียดหยามผู้อื่นมนุษย์ด้วยกันเป็นภาวการณ์อันน่าเศร้า เขามองว่าแม้สังคมจะเปลี่ยนระบอบการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย ที่ให้คุณค่าของสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค แต่กลับพบว่ายังมีความเหลื่อมล้ำทางชนชั้นและการกระจายรายได้ในสังคม สถานภาพทางการเงินเป็นปัจจัยที่ทำให้ผู้คนวัดคุณค่าความเป็นคน และทอดทิ้งผู้ด้อยโอกาสให้ทุกข์ทรมาน โดยไม่สนใจใยดีต่อคุณความดีของคนเหล่านี้ ในหลายบทประพันธ์กวีแสดงทัศนะว่าสังคมเมืองมิได้เป็นสวรรค์ของคนชนบทและคนด้อยโอกาส เขามักชี้ให้เห็นถึงความทุกข์ทรมานของคนชนบทที่อพยพสู่เมือง เพราะพ่ายแพ้แก่คนเมืองผู้มีวิธีคิดที่เห็นแก่ตัว ขาดความเมตตา อีกทั้งไม่เห็นคุณค่าของความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนมนุษย์ ดังเห็นได้จากที่กวีแสดงสถานะอันไม่พึงประสงค์ และไม่ควรถูกปล่อยให้เกิดขึ้นได้ในยุคแห่งความเจริญทางวัตถุและเทคโนโลยี เช่น ความทุกข์ทรมานของหญิงคนยากและเด็กด้อยโอกาส ซึ่งถูกเพื่อนร่วมสังคมดูถูกเหยียดหยาม และกระทำทารุณกรรม การจบชีวิตอย่างน่าอนาถของ

คนงานในโรงงานตุ๊กตาที่กวีเห็นว่าเป็น “พายุแห่งความโศก กระทบโลกให้เศร้าหนัก” (101) แต่เขาก็เห็นว่าความรู้จักสำนักในทุกข์โศกก็ยังพอจะเป็นทางรอดแก่สังคม ดังในบท “บทคร่ำครวญ” (182-285)

กล่าวได้ว่ากวีมีทัศนะว่าความมั่งคั่งทางวัตถุไม่ใช่ความสุขที่จริงจังยั่งยืน หากแต่ผู้คนกลับยึดถือเอาเป็นเป้าหมาย จนกลายเป็นค่านิยมที่บั่นทอนความสงบสุขและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ให้หมดสิ้นไป ด้วยความสำนึกในรากวัฒนธรรมชนบท กวียังมีความหวังว่าจะกอบกู้จิตวิญญาณของเพื่อนร่วมยุคให้กลับคืนมาได้อีกครั้ง เขาจึงพยายามโน้มน้าวให้ผู้อ่านทวนระลึกถึงคุณค่าวัฒนธรรมชนบท โดยการชี้ให้เห็นว่าแม้เป็นสังคมที่ขาดแคลนทางวัตถุแต่จิตใจของผู้คนเปี่ยมไปด้วยมิตรภาพ ความรัก และความมีน้ำใจต่อกัน ความตระหนักในคุณค่าการผดุงความเป็นปกติของธรรมชาติให้ดำรงอยู่ และความสำนึกว่าธรรมชาติเป็นสมบัติอันล้ำค่า ช่วยให้ผู้คนในสังคมชนบทใช้ชีวิตอย่างสมถะและพอเพียง เพื่อถนอมความสมดุลของธรรมชาติไว้แบ่งปันแก่คนรุ่นหลัง

ท่ามกลางสภาวะสังคมที่ไม่เป็นธรรมและร่ำล้อมด้วยปัญหา ไพบรินทร์แสดงทัศนะว่าคุณค่าของความรัก กำลังใจ และคำสอนของบุพการี เป็นพลังใจอันยิ่งใหญ่ให้คนชนบทดำรงเกียรติภูมิไว้ได้อย่างน่าชื่นชม นั่นคือการมีจิตใจที่แข็งแกร่งไม่สับสนในสิ่งดีและชั่วจนตกเป็นทาสของความชั่วร้าย ดังเห็นได้ว่าการระลึกถึงคำสอนของบุพการี และการกลับคืนสู่บ้านเกิดที่ร่ำล้อมไปด้วยธรรมชาติและ การต้อนรับอย่างอบอุ่นจากญาติพี่น้องเมื่อคราวแพ้วพาย สามารถจุดประกายความหวัง ความฝัน และพลังใจให้ลูกหลานลุกขึ้นสู้กับความเลวร้ายของโลกยุคใหม่ได้อีกครั้ง

นอกจากกระตุ้นเตือนให้ผู้คนครุ่นคิดถึงคุณค่าของวิถีชีวิตที่ถูกประณามว่าล้าหลัง กวียังเชื่อมั่นในอุดมคติของชีวิต จึงเชิดชูการต่อสู้โดยไม่ละทิ้งความฝันแม้ถูกทำทลายด้วยอำนาจเงินว่าเป็นสิ่งพิสูจน์คุณค่าความเป็นมนุษย์ การรักษาอุดมคติให้คงมั่นไว้จะนำพาสังคมฝ่าข้ามความเลวร้ายได้ นอกจากนี้กวียังแสดงทัศนะว่าการเชื่อมโยงความฝันกับการเรียนรู้เป็นทางออกที่ดีงาม อันช่วยให้จิตใจคลายจากความโดดเดี่ยวชื่นชม ด้วยความเชื่อในธรรมชาติส่วนดีของมนุษย์ กวีจึงแนะนำให้ต่อสู้อย่างไม่จำนนต่อชะตากรรม ไม่ว่าจะตกอยู่ในสภาวะที่ทุกข์ทรมานแต่เพียงใดก็ไม่ควรละทิ้งความใฝ่ฝันถึงความดีงาม เพราะตราบที่มนุษย์ยังมีลมหายใจและธรรมชาติยังดำรงอยู่อย่างเป็นปกติ โอกาสเริ่มต้นใหม่ย่อมมีเสมอ

กล่าวโดยสรุป โลกทัศน์ในรวมบทกวีนิพนธ์ ม้าก้านกล้วย เป็นโลกทัศน์ที่มีรากฐานจากการให้ความสำคัญต่อการดำรงอยู่อย่างกลมกลืนของชีวิตกับธรรมชาติ ซึ่งเป็นบ่อเกิดของคุณธรรมในการดำรงชีวิตอย่างสมถะและเกื้อกูลกันในสังคม โลกทัศน์นี้เป็นเหตุผลให้กวีแสดงปฏิกิริยาในเชิงลบอย่างโศกเศร้า เมื่อประสบความสูญเสียเปลี่ยนแปลงไป แต่ในพื้นฐานของความสำนึกในรากเหง้าทางวัฒนธรรม กวียังมีความหวังที่จะกอบกู้สำนักของเพื่อนร่วมสังคมด้วยพลังวรรณศิลป์ ที่จะสร้างความประจักษ์ในคุณค่าที่พึงจรรโลงไว้